

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jarno Salovuori

WÄRRISTÄ VALTIOPÄIVÄMIES

Kaarlo Wärrin vuoden 1867 valtiopäivillä

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2009

SALOVUORI JARNO: Wärristä valtiopäivämies. Kaarlo Wärrin vuoden 1867 valtiopäivillä
Pro gradu -tutkielma, 57 s., 2 liites.
Historia
Lokakuu 2009

Tämän opinnäytteen aiheena on Kaarlo Wärrin, suomenkielinen talonpoika, joka nousi 1800-luvun lopun suuriruhtinaskunnassa merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan. Hän oli muun muassa 12 kertaa valtiopäivillä talonpoikaissäädyn edustajana ja kolmesti säädyn puhemies.

Työ keskittyy 1860-lukuun ja Wärrin ensimmäisiin valtiopäiviin. Jo tuolloin hänen yhteiskunnallisessa toiminnassaan oli kaksi osittain toisiinsa nivoutunutta suuntaa. Yhtäältä hän toimi evankelisluterilaisen kirkon ja evankelisen herätysliikkeen piirissä. Toisaalta Wärrin oli aktiivinen suomalaissuomalainen, joka halusi edistää suomen kieltä ja suomalaista sivistystä.

Tutkimustehtävänä on selvittää Wärrin valintaan ja toimintaan vuoden 1867 valtiopäivillä vaikuttaneet tekijät. Metodina on yhdistää mikrohistoriallinen näkökulma poliittisen historian laajempaan kontekstiin.

Yhtenä tavoitteena on kuvata sosiaalinen verkosto, joka edesauttoi Wärrin valintaa ja vaikutti hänen valtiopäivillä esittämiinsä kantoihin. Tässä yhteydessä korostuvat hänen suorat ja välilliset yhteytensä pääkaupungin fennomaanipiireihin, erityisesti Yrjö Koskiseen.

Suhtautuminen suomen kieleen oli yhteiskuntaa jakava poliittinen kysymys. Oman äidinkielen alistettu asema sai talonpojat etsimään keinoja muuttaa vallitseva asiantila. Tutkimuksen keskeiseksi kysymykseksi nousee, millainen rooli Yrjö Koskisella oli Wärrin valtiopäivillä esittämien anomusten ja mielipiteiden taustalla.

Työn tärkeimmät alkuperäislähteet ovat valtiopäiväasiakirjat sekä eduskunnan arkiston ja Kaarlo Wärrin arkiston aineisto. Wärrin omaa arkistoa säilytetään Turun maakunta-arkistossa. Aineisto sisältää muun muassa melko laajan, mutta vain osittain säilyneen kirjeenvaihdon Kaarlo ja Maria Wärrin kesken valtiopäivien ajalta.

Säätyvaltiopäiviä koskeva tutkimuskirjallisuus on pääasiassa melko iäkästä. Talonpoikaissäädyn historia on julkaistu 1920-luvulla. Sen lisäksi lähteenä on käytetty muun muassa Suomen kansanedustuslaitoksen historiaa.

Kaarlo Wärrin vuonna 1867 talonpoikaissäädyssä saavuttama asema oli suhteellisen keskeinen, vaikka hän oli säätynsä nuorin ja ensikertalainen. Wärrin oli niin sanotun kansallisen ryhmän ytimeksi, mikä näkyi hänen panoksessaan kirkkolain käsittelyn eri vaiheissa. Poliittisilta näkemyksiltään hän oli maltillinen ja vanhoillinen jo näillä valtiopäivillä. Wärrin toimintaa ohjasivat uskonnollinen vakaumus ja läheiset suhteet papistoon.

Suomalaisuuden edistäminen nousee tärkeäksi tavoitteeksi Wärrin tutustuttua henkilökohtaisesti Yrjö Koskiseen ja saatuaan tältä kehotuksen anoa valtiokalenterin soveltamista. Koskisen vaikutus näkyy myös muissa valtiopäiväasioissa.

Fennomania löysi Wärrissä vankan kannattajan. Hänen valtiopäiväanomuksissaan korostuu suomen kielen oikeuksien ajaminen Koskisen viitoittamalla linjalla. Wärrin toimi eräänlaisena Koskisen asiamiehenä talonpoikaissäädyssä.

Valtiopäivien aikana suomalaisia koettelivat katovuodet ja taloudellinen ahdinko. Kerjäläisongelma ja korkea kuolleisuus koskettivat myös Wärrin lähipiiriä. Tilanteen suorat vaikutukset Wärrin toimiin valtiopäivillä jäivät kuitenkin vähäisiksi.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Kaarlo Perttelinpoika.....	2
1.2 Tutkimustehtävä.....	4
1.3 Aikaisempi tutkimus ja käytetyt lähteet.....	8
2 POLIITTINEN KEHITYS 1860-LUVULLA.....	10
2.1 Tammikuun valiokunta ja kieliasetus.....	10
2.2 Säätyvaltiopäivät kokoontuvat.....	13
2.3 Fennomania ja suomalainen puolue.....	14
3 SÄÄTYNSÄ NUORIMPANA VALTIOPÄIVILLÄ.....	21
3.1 Talonpoikaissäädyn vaali.....	21
3.2 Valtiopäivien kulku.....	25
3.3 Asema ja tehtävät.....	27
3.4 Anomukset.....	31
3.4.1 Kunnallismaksut.....	32
3.4.2 Suomenkielinen valtiokalenteri.....	33
3.4.3 Suomenkieliset koulut.....	36
3.5 Hallituksen esitykset.....	37
3.5.1 Kirkkolaki.....	38
3.5.2 Valtiopäiväjärjestys.....	43
3.5.3 Painovapaus.....	44
3.5.4 Muita lakiesityksiä.....	46
4 NÄLKÄVUODEN VARJO.....	49
4.1 Keskustelu valtiopäivillä.....	50
4.2 ”Sairaat ovat heikkona, neko hengissä on”.....	52
5 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	56
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Vuonna 2009 tuli kuluneeksi 170 vuotta isoäitini isoisän Kaarlo Wärrin¹ syntymästä. Wärrin oli suomenkielinen talonpoika, joka nousi 1800-luvun lopun suuriruhtinaskunnassa merkittävään yhteiskunnalliseen asemaan. Hänen elämäntyönsä kesti yli puoli vuosisataa, kansallisesta heräämisestä Suomen itsenäistymiseen. Wärrin oli 12 kertaa talonpoikaissäädyn edustaja valtiopäivillä ja hän ehti vaikuttaa myös nykyisen kansanedustuslaitoksen syntyyn.

Wärrin ja muiden talonpoikaissäädyn edustajien nimiin törmää kuitenkin harvoin historiankirjoituksessa. Tietääkseni Wärristä ei myöskään ole aiempaa tutkimusta yleisesityksiä lukuun ottamatta. Siinä yksi syy tämän opinnäytteen aihevalintaan.

Toinen syy on halu tutustua omiin juuriinsa. Vaikka aihe oli mielessäni heti aloittaessani historian opiskelun Helsingin yliopistossa, pääaineeksi valikoitunut yleinen historia vei mielenkiinnon muihin kysymyksiin. Vuosien opiskelun jälkeen halusin löytää pro gradu -aiheen, joka motivoisi tekemään työn loppuun asti elämän muista velvoitteista huolimatta.

Palasin siis sukuni historian äärelle ja tutustuin tarkemmin Kaarlo Wärrin elämänvaiheisiin, todetakseni, että tutkittavaa on yllin kyllin. Valitettavasti harharetkien jälkeen Kaarlo Wärrin pojantytär, isotätini Maija Wärrin, josta minulla on monia lämpimiä muistoja, ei enää ollut antamassa ensikäden tietoa isoisästään.

Ottaen huomioon Kaarlo Wärrin pitkä ja monipolvinen ura, tutkimuksen rajaamiseen oli lukuisia vaihtoehtoja. Alusta lähtien halusin kuitenkin keskittyä 1860-lukuun ja Wärrin ensimmäisiin valtiopäiviin. Tuolloin hän oli nuori mies, alle kolmekymmenvuotias, mutta saavuttanut jo hämmästyttävän keskeisen aseman monissa toimissaan. Tuolta ajalta oli myös käytettävissä mielenkiintoisia alkuperäislähteitä, jotka kertovat paitsi Wärrin ajattelutavasta ja persoonasta myös esimerkiksi hänen sosiaalisista suhteistaan.

Seuraavassa käyn lyhyesti läpi Wärrin henkilöhistorian ja uran, määrittelen tutkimustehtävän ja -kysymykset sekä esittelen aikaisempaa tutkimusta ja käyttämiäni lähteitä.

¹ Etunimi esiintyy myös muodoissa Kaarle ja Kalle, sukunimi muodossa Värri.

1.1 Kaarlo Perttelinpoika

Kaarlo Ala-Jaakkola syntyi 23. helmikuuta 1839 Huittisissa. Hänen isänsä oli ratsutilallinen Pertteli Ala-Jaakkola ja äitinsä pöytyäläinen Liisa Wärrin. Sisaruksia hänellä oli yhteensä neljä, mukaan lukien kaksoisveli Juho.²

Kaarlon isä kuoli hänen ollessaan yhdeksänvuotias. Ennen kuolemaansa isä ehti opettaa pojalleen lukemista, kirjoittamista ja laskutaitoa. Kouluun Kaarlo ei lähetetty, koska suomenkielisiä kouluja ei ollut. Kotiin tilattiin merkittävimmät suomenkieliset sanomalehdet, Maamiehen Ystävä, Sanomia Turusta ja Oulun Wiikko-Sanomia, ajoittain myös Sanansaattaja Viipurista, mikä auttoi lukuharrastuksessa.

Isän kuoltua kotitila jäi äidin vastuulle. Kun lapset varttuivat, tilaa hoidettiin perheen omin voimin ilman renkejä ja piikoja. Jo Huittisissa nuori Kaarlo toimi pyhäkoulumestarina ja vaivaishoidon ruotumestarina.

Kaarlo Ala-Jaakkola avioitui vuonna 1864 Maria Saarelaisen kanssa. Puoliso oli syntynyt vuonna 1845 Pöytyällä ja hän oli lähtöisin Liisa Wärrin kotitilan naapurista Kyöstilästä. Nuoripari muutti Pöytyälle ja tilat yhdistettiin. Näin syntyi Wärrin eli Kolkkisten ratsutila. Kaarlo otti käyttöön äitinsä sukunimen.

Pöytyällä Kaarlo Wärrin valittiin kirkkoneuvoston jäseneksi – toimi, jossa hän oli lähes 60 vuoden ajan kuolemaansa asti – sekä pitäjänmakasiinin ja vaivaiskassan hoitajaksi vuonna 1865. Samana vuonna hän oli mukana perustamassa Pöytyän ja Loimaan säästöpankkia ja toimi myöhemmin sen esimiehenä. Hän oli myös holhouslautakunnan jäsen, mikä osoittautui raskaaksi tehtäväksi nälkävuosien aikana.

Kun kunnallishallinto järjestettiin Pöytyällä vuonna 1869, Wärrin valittiin kunnallislautakunnan esimieheksi ja myöhemmin kuntakokouksen puheenjohtajaksi. Vanhoilla päivillään hän ehti olla myös kunnanvaltuuston jäsen. Kunnan ja seurakunnan lisäksi Wärrillä oli luottamustoimia muun muassa koulujen johtokunnissa sekä maanviljelysseurassa ja paloapuyhdistyksessä, joiden pitkäaikainen puheenjohtaja hän oli.

² Ellei toisin mainita, elämäkertatietojen lähteenä on käytetty Talonpoikaissäädyn historiaa (Hytönen 1926) ja Pöytyän historiaa (Holm & Manninen 2003).

Wärri toimi Pöytyän kirkonisäntänä 35 vuoden ajan. Hän oli kuusi kertaa maallikkojäsenenä kirkolliskokouksessa ja toimi Evankeliumiyhdistyksen ja Lähetysseuran asiamiehenä. Wärrillä oli läheiset suhteet erityisesti rovasti V. A. Berghrothiin, jolta hän on kertonut saaneensa paljon vaikutteita uskonnollisissa ja kirkollisissa asioissa.

Väitetään, että Wärri oli aikoinaan ainoa talonpoika, joka osti ja tunsi koko suomenkielisen kirjallisuuden³. Hän oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsen ja Kansanvalistusseuran asiamies. Hän oli mukana perustamassa suomenkielistä Aura-sanomalehteä Turkuun ja tuki Turun suomenkielistä oppikoulua ja yliopistoa. Aikuisiässä hän opiskeli jonkin verran ruotsia ja muita kieliä ja oli kiinnostunut myös luonnontieteistä.

Talonpoikaissäädyn edustajaksi Wärri valittiin ensimmäisen kerran vuonna 1867. Seuraavilla valtiopäivillä hän ei ollut, mutta sen jälkeen Wärri oli talonpoikaissäädyn edustaja kaikilla valtiopäivillä vuodesta 1877 vuoteen 1906. Hän edusti Maskun ja Loimaan tuomiokuntia, kerran myös Tyrvään tuomiokuntaa.

Säätynsä puhemies hän oli vuosina 1894, 1897 ja 1899. Viimeksi mainittuna vuonna hän oli muiden puhemiesten tavoin toimittamassa suurta adressia Nikolai II:lle. Hän oli myös vuonna 1903 ministerivaltiosihteeri von Plehwen luona käyneen talonpoikaissäädyn jäsen.

Kaarlo ja Maria Wärrillä oli kymmenen lasta, joista viisi kuoli ennen aikuisikää. Esikoinen, isoisoisäni Juho Wärri syntyi 24. heinäkuuta 1865 ja oli siten vuoden 1867 valtiopäivien alkaessa puolitoistavuotias.

Muistellessaan isäänsä tämän satavuotisjuhlaa varten Juho Wärri on kuvannut Kaarlo Wärrin luonteenpiirteitä seuraavasti:

”Isäni oli suoraansanoen auttamattoman hermostuva ja sellaisena ikävä – vastenmielinen. Vähäpätöisistäkin asioista hän sai torumisen aiheita. Ja milloin ei sellaista ollut oli muu esiintymisensä omituista elehtimistä, josta vieras silloin luuli että hän on päihtyneenä.”⁴

Julkisessa toiminnassa nämä piirteet eivät voineet olla vallitsevia, muutoin on vaikea ymmärtää ne moninaiset tehtävät, joihin hänet valittiin. Juho Wärrin sanoin Kaarlo Wärryä pidettiin yleensä ”van-

³ Laurikkala 1952, s. 506.

⁴ Juho Wärrin muistelmia, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

hoillisena, ahdasmielisenä, taantumuksellisenä”⁵, mikä viitanee myöhempisiin vuosiin, mutta häntä voi pitää länsisuomalaisen asiallisuuden ja vanhoillisuuden edustajana yhteiskunnallisen uransa alusta lähtien.

Toisaalta Juho Wärrin piti isänsä huumorintajuisena ja kertoo, miten tällä oli tapana kiusata Turun ruotsinkielisiä konttoristeja ruotsinkielisistä laskuista, vaatien kädestä pitäen suomentamaan ne. Kerran hän käännähti vastauksensa turkulaisliikkeelle venäjäksi seurakunnan pastorilla.⁶

Ristiriitaisia kuvia Kaarlo Wärrin persoonasta täydentää Agathon Meurman muistellessaan hetkeä, jolloin Wärrin ehdotettiin talonpoikaissäädyn puhemieheksi: ”Levoton minä olin, sillä olihan Wärrillä hidas puhe ja kankea kieli. Saa nähdä kuinka käy?”⁷.

Kaarlo Wärrin kuoli Pöytyällä 83-vuotiaana 12. tammikuuta 1923.

1.2 Tutkimustehtävä

Kaarlo Wärrin oli vuosikymmenien ajan merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja kotiseudullaan. Nuorella iällä alkaneiden seurakunnan ja kunnan luottamustehtävien lisäksi hän oli monien yhdistysten ja järjestöjen jäsen, usein myös puheenjohtaja. Kaikkein näkyvintä oli kuitenkin hänen toimintansa säätyvaltiopäivillä, joiden kautta oli mahdollisuus vaikuttaa koko suuriruhtinaskuntaa koskeviin päätöksiin.

Wärrin yhteiskunnallisessa toiminnassa voi nähdä kaksi vahvaa, osittain toisiinsa nivoutunutta suuntaa, jotka määrittävät myös hänen uransa valtiopäivillä. Yhtäältä hän oli hyvin uskonnollinen ja toimi aktiivisesti evankelis-luterilaisen kirkon piirissä. Toisaalta Wärrin oli aktiivinen suomalaismies, joka halusi edistää suomen kieltä ja suomalaista sivistystä.

Tutkimustehtäväni on selvittää, miten Kaarlo Wärrin pitkä valtiopäivämiehen ura sai alkunsa. Samalla haluan kuvata mahdollisimman tarkasti nuoren Wärrin kokemukset ensimmäisillä valtiopäivillä. Haluan yhdistää mikrohistoriallisen näkökulman poliittisen historian laajempaan kontekstiin, toisin sanoen syventää Wärrin henkilökohtaisten kokemusten kautta kuvaa vuoden 1867 valtiopäiviin liittyneistä kehityskuluista ja tapahtumista.

5 Ibid.

6 Ibid.

7 Meurman 1909, s. 286.

Tavoitteeni on selvittää, miksi Wärristä tuli talonpoikaissäädyn edustaja, mikä oli hänen asemansa valtiopäivillä ja mitkä olivat hänen kantansa tuolloin ajankohtaisissa kysymyksissä. Yhtenä tavoitteena on myös hahmottaa se sosiaalinen verkosto, joka osaltaan vaikutti Wärrin valintaan ja toimintaan valtiopäivillä. Tässä yhteydessä korostuvat hänen suhteensa yhtäällä kirkollisiin ja uskonnollisiin, toisaalla fennomaanipiireihin. Nämä ovat saman asian käänöpuolia, sillä valtiopäivillä fennomanian kannattajia oli talonpoikien ohella juuri papistossa.

Wärrin uskonnollinen vakaumus ja yhteydet papistoon näkyivät valtiopäivillä vahvasti kirkollisten asioiden käsittelyssä. On selvää, että ne vaikuttivat hänen muihinkin kantoihinsa ja yhdistivät ja erottivat häntä muista talonpoikaissäädyn edustajista. Wärrin uskonnollisuuden tarkempi erittely vaatisi oman tutkimuksensa, sillä se on jatkuvasti läsnä Wärrin toiminnassa ja keskeistä hänen ajattelunsa ymmärtämisessä. Tässä tutkielmassa uskonto on lähinnä kirkkolain käsittelyssä syntyneitä ryhmiä selittävä tekijä.

Wärrin työtä arvioitaessa on kuitenkin muistettava, että hän oli evankelisen herätysliikkeen maallikkokojäsen. Liike oli syntynyt 1840-luvulla juuri Pöytyällä. Evankelisuus korosti objektiivista jumalan sanaa, evankeliumia kaikille avoimesta armosta ja pelastuksesta. Wärrin lähipiiriä olivat muun muassa liikkeessä mukana olleet pöytyäläiset talonpojat Juha Keskitalo ja Kaarlo Nordman, mutta liikkeen kautta syntyi yhteyksiä myös laajemmin ympäri Suomen.⁸

Pöytyän kirkko ja pappila sijaitsivat Wärrin naapurissa, joten kanssakäyminen kulloisenkin papiston kanssa oli tiivistä. Evankelisen liikkeen alullepanija Fredrik Gabriel Hedberg toimi Pöytyän pitäjänapulaisena vuoteen 1854, jonka jälkeen hän oli Kaarinan kirkkoherrana. Siteet seudulle säilyivät, koska Hedbergin poika asui Pöytyällä sotilasvirkatalon vuokraajana, ja koska Hedbergin ystävä Viktor Adrian Bergroth toimi Pöytyän kirkkoherrana vuosina 1859–1876. Hedberg julkaisi hengellistä kirjallisuutta ja vuosina 1855–1868 Kristillisiä Sanomia -lehteä.⁹

Wärrille, joka oli lähtöisin suomenkielisestä rahvaasta, luku- ja kirjoitustaito ei ollut itsestään selvää. Vaikka ratsutilalliset olivat suhteellisen varakkaita tilanomistajia, Wärrin ei lapsena saanut koulusivistystä, sillä suomenkielisiä kouluja ei ollut. Lukutaitoisena ja lukemisesta kiinnostuneena hänen yhteiskunnallinen näkemyksensä oli peräisin hengellisestä kirjallisuudesta ja harvoista suomen-

⁸ Ylönen 1969, s. 898–899; Holm & Manninen 2003, s. 227.

⁹ Ibid.

kielisistä sanomalehdistä. Raamatun hän on kertonut lukeneensa kannesta kanteen ennen ensimmäisiä valtiopäiviä¹⁰.

Juuri 1860-luvun kuluessa suhtautuminen suomen kieleen nousi poliittisia ryhmittymiä, tai puolueita, jos sellaisista voidaan puhua, määrittäväksi tekijäksi. Ruotsinkielinen eliitti ja virkamiehistö halusivat pitää kiinni asemistaan yhteiskunnan huipulla, toisaalta yhteiskunnallinen muutos ja uudet aatteet tukivat väestön suomenkielisen enemmistön esittämiä vaatimuksia. Sivistyneistön piirissä syntynyt kansallinen liike haki tukea talonpojista ja suomenkielisestä väestöstä.

Kieliolot eivät synnyttäneet levottomuutta, eikä tyytymättömyys kohdistunut hallitsijaan, Venäjän keisariin. Uudistukset ja valtiopäivätoiminnan elpyminen ohjasivat kansaa osallistumaan yhteiskunnan muutokseen rauhanomaisesti. Edistys, jota tapahtui esimerkiksi suomenkielisten koulujen perustamisen kautta, oli kuitenkin hidasta.

Sanomalehdistön välityksellä uudet aatteet ja tieto maailman tapahtumista levisivät laajempiin kansankerroksiin. Wäriin ja muihin talonpoikiin eniten vaikuttanut sanomalehti lienee ollut Suomettar¹¹. Vuonna 1854 se sai luvan julkaista uutisia Krimin sodasta, jolloin lehden levikki kasvoi ja oli vuonna 1856 jo yli 4 600 kappaletta. Tuolloin myös talonpojat tilasivat Helsingissä ilmestynyttä lehteä eri puolille Suomea.¹²

Muistellessaan fennomaanijohtaja Yrjö Koskista Wäri on kirjoittanut tutustuneensa nimeen juuri vuoden 1856 Suomettaressa. Hän kertoo ihailleensa Koskisen kirjoittamaa laulusanoitusta, jossa tunsu "oman hengemme kieltä". Samassa yhteydessä Wäri kuvaa, kuinka hänen lapsuudessaan ja nuoruudessaan juopa herran ja tavallisen kansan välillä oli niin leveä ja syvä, että ”me, rahvaan miehet, pidimme miltei rikoksena lähestyä alhaisempiakaan ja erittäinkin juuri niitä virkamiehiämme muuta kuin orjamaisella nöyryydellä ja pelolla”.¹³

Tavattuaan Yrjö Koskisen vuoden 1867 valtiopäivien alkupäivinä Wäri ei tuota pelkoa tuntenut: ”Sellaisen vetovoiman hänessä kuitenkin tunsin että se heti kerrassaan veti puoleensa. Olin tosin jo

10 Laurikkala 1952, s. 504.

11 Suomettaren ensimmäinen numero ilmestyi vuonna 1847. Sivistyneistölle suunnattu sanomalehti muuttui vähitellen uutislehdeksi, joka kertoi eurooppalaisesta kuohunnasta vuonna 1848. Sensuurin kiristyessä lehden ilmestyminen lakkausi 1850 alkaakseen uudelleen seuraavana vuonna. Vesikansa 2007.

12 Seuraavana vuonna senaatti perusti oman suomenkielisen lehden Suomen Julkisia Sanomia, mikä romahdutti Suomettaren levikin. Vesikansa 2007.

13 Liite 1.

ennekin tullut tietämään että tuo aikasemmin kuvitteleman ”syvä juopa” ei toki aivan kaikkiin nähdessä ollut niin paikkansa pitävä, vaan täällä ei sitä ensinkään ollut.”¹⁴

Oman äidinkielen ja suomenkielisen kansan alistettu asema sai talonpojat etsimään keinoja muuttaa vallitseva asiantila. Luonteva tie oli vaikuttaa säätyvaltiopäivillä niiden jälleen kokoontuessa pitkän tauon jälkeen. Yksi työni tavoitteista onkin kuvata, miten tuo vaikuttamishalu näkyi Wärrin kohdalla vuoden 1867 valtiopäivillä.

Keskeiseksi kysymykseksi nousee, millainen suhde Wärrillä oli fennomaanisivistyneistöön ja erityisesti Yrjö Koskiseen. Koskisen tavoitteena oli edistää säätyrajat ylittävää ”suomikiihkoa” ja toisaalta saavuttaa asema talonpoikaissäädyn eli kansan äänitorvena. Pyrin osoittamaan, että hänen vaikutuksensa Wärrin toimintaan valtiopäivillä oli huomattava ja varsin konkreettinen.

Ajallisesti tutkielma keskittyy vuoden 1867 valtiopäiviin ja niihin välittömästi liittyneisiin tapahtumiin. Koska tuolloin ajankohtainen poliittinen tilanne oli tulos vuosikymmenen aikana tapahtuneesta nopeasta kehityksestä, esittelen aluksi 1860-luvun laajemman poliittisen viitekehyksen. Wärrin uran kannalta on huomattavaa, että hän oli tutustunut sekä niin sanotussa Tammikuun valiokunnassa että vuoden 1863 valtiopäivillä vaikuttaneisiin talonpoikaishedustajiin.

Poliittisen kehityksen ohella on syytä muistaa, että aika oli täynnä inhimillistä kärsimystä, joka koski etenkin maaseudun suomenkielistä väestöä. Samaan aikaan kun valtiopäivämiehet väittelivät Helsingissä kirkkolaista, painovapaudesta ja valtiopäiväjärjestyksestä, kerjäläislaumat liikkui talvisilla maanteilla ja taudit tappoivat niin hyvä- kuin huono-osaisia eri puolilla maata.¹⁵

Lyhyeksi jääneen kesän, jonka Wärrin vietti pääosin Helsingissä valtiopäiväasiakirjoja tarkastamassa, päätti syyskuun alun halla ja kato. Tähän valtiopäivien aikana kehittyneeseen tilanteeseen paneudutaan omassa luvussa, sillä se kosketti läheisesti myös Wärrin ja hänen omaisiaan.

14 Ibid.

15 Esim. Häkkinen 1991.

1.3 Aikaisempi tutkimus ja käytetyt lähteet

Talonpoikaissäätyä ja säätyvaltiopäiviä koskeva tutkimuskirjallisuus on pääasiassa melko iäkästä. Viljo Hytösen kaksiosainen Talonpoikaissäädyn historia on julkaistu 1920-luvulla ja sitä voi pitää monella tapaa puutteellisena. Mielenkiintoa lisää kuitenkin se, että Hytönen on saanut varhaisimpia valtiopäiviä ja valtiopäivämiehiä koskevia tietoja Kaarlo Wärriltä¹⁶.

Talonpoikaissäädyn valintaa 1860-luvulla Turun hovioikeuspiirissä on tutkinut Kalevi Heikkilä pro gradu -työssään vuodelta 1956. Työssä on yksityiskohtaista tietoa Wärrin valintaan vaikuttaneista tekijöistä. Valtiopäivien yleisesittelyssä nojautun pääasiassa Suomen kansanedustuslaitoksen historiaan, jonka osat II ja IV ovat vuosilta 1981 ja 1974.

Tuoreemmasta tutkimuksesta erityismaininnan ansaitsee Ilkka Liikasen mielenkiintoinen väitöskirja Fennomania ja kansa. Kaarlo Wärrin monitahoisen toiminnan selvittämisessä hyvänä lähtökohtana toimi Vesa Holmin ja Ari T. Mannisen Pöytyän historia -teos, jossa on myös nälkävuosia koskevaa tietoa. Laajemmin nälkävuosia taustoittaa Antti Häkkisen et al. toimittama Kun halla nälän tuskan toi.

Työni tärkeimmät alkuperäislähteet ovat valtiopäiväasiakirjat sekä eduskunnan arkiston ja Kaarlo Wärrin arkiston aineisto. Vuoden 1867 valtiopäivillä syntyneistä asiakirjoista keskeisiä ovat talonpoikaissäädyn pöytäkirjat, jotka on painettu vuonna 1893. Pöytäkirjaa on alun perin pidetty sekä suomeksi että ruotsiksi, ja painetussa versiossa edustajien lausunnot ovat puhujan ensisijaisesti käyttämällä kielellä. Suomenkielisiä lausuntoja on painamisen yhteydessä korjattu ruotsinkielisen tekstin avulla, sillä suomen kirjakieli oli kirjoitushetkellä vakiintumaton.

Kaarlo Wärrin valtiopäivillä tekemät anomukset löytyvät eduskunnan arkistosta talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjoista, samoin kuin valiokunnan talonpoikaissäädylle antamat lausunnot. Aineisto lienee osittain puutteellinen, mutta Wärrin anomuksien osalta lausunnot ovat käytettävissä. Valiokunnan istunnoista ei ole pöytäkirjoja.

Wärrin omaa arkistoa säilytetään Turun maakunta-arkistossa. Laajahko aineisto sisältää tämän työn kannalta mielenkiintoisen, mutta vain osittain säilyneen kirjeenvaihdon Kaarlo ja Maria Wärrin kes-

¹⁶ Hytönen 1923, alkulause.

ken vuoden 1867 valtiopäivien ajalta. Mukana on myös muutamia muiden henkilöiden Wärrille osoittamia viestejä.

Säilyneiden kirjeiden sisältö on suurimmaksi osaksi henkilökohtainen ja usein uskonnollinen, mutta myös valtiopäiväasioita käsitellään jonkin verran. Kirjeistä käy ilmi, että Wärrin yhteydenpito on ollut tätäkin laajempaa. Valitettavasti kirjeenvaihto esimerkiksi Pöytyän kirkkoherran V. A. Bergrothin kanssa ei ilmeisesti ole säilynyt. Maria Wärrin lähettämistä kirjeistä käy ilmi jo tuolloin ajankohtainen kerjäläisongelma ja korkea kuolleisuus.

Wärrin arkistossa on myös Kaarlo Wärrin pojan Juhon muistelmia, joissa muun muassa kommentoidaan edellä mainittua kirjeenvaihtoa ja nälkävuosia sekä Kaarlo Wärrin luonteenpiirteitä.

Selvittäessäni Wärrin yhteyksiä keskeisiin fennomaanivaikuttajiin olen tutustunut Agathon Meurmanin, Yrjö Koskisen ja Jaakko Forsmanin eri arkistoissa säilytettävään kirjeenvaihtoon. Ainoastaan Meurmanin aineistosta löytyy Wärrille lähetettyjä ja häneltä saapuneita kirjeitä, nekin huomattavasti myöhemmältä ajalta.

Koskisen Meurmanille lähettämien kirjeiden avulla olen puolestaan pyrkinyt hahmottamaan heidän valtiopäiviä kohtaan osoittamaansa mielenkiintoa ja erityisesti heidän suhtautumistaan talonpoikais-säädyn edustajiin.

Yrjö Koskisen lehtikirjoitusten lähteenä olen käyttänyt Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia -teoksen toista osaa. Olen myös tutustunut sanomalehdistön valtiopäiviä ja Wärrä koskeviin uutisiin Kansalliskirjaston Historiallisen sanomalehtikirjaston avulla. Valtiopäivätapahtumia selostavien lehtiartikkelien sisältö noudattelee valtiopäiväasiakirjoja, joten sanomalehtiin ei näissä yhteyksissä erikseen viitata.

2 POLIITTINEN KEHITYS 1860-LUVULLA

Niin sanottu Krimin sota ja Aleksanteri II:n valtaannousu 1855 merkitsi uutta aikaa Suomen suuriruhtinaskunnassa. Venäjän keisarikunta hävisi sodan ja menetti vaikutusvaltaansa Euroopassa. Tilanteessa, jossa liberaalit, skandinaaviset vaikutteet lisäsivät tyytymättömyyttä vallitseviin oloihin, uusi hallitsija oli valmis yhteiskunnallisiin uudistuksiin varmistaakseen suomalaisten uskollisuuden. Aleksanteri II vieraili Suomessa jo maaliskuussa 1856 ja esitti ohjelman muun muassa maan teollisuuden ja liikenteen edistämiseksi.

Samaan aikaan toiveet valtiopäivien koollekutsumiseksi heräsivät. Yliopiston juhliessa keisarin kruunajaisia syksyllä 1856 juhlapuhuja professori F. L. Schauman huomautti, että Ruotsin vallan ajalta periytyvän hallitusmuodon mukaisesti kansaa on kuultava lakeja säädettäessä. Samassa puheessa tuleva Porvoo piispa ja pappissäädyn jäsen toivoi vapautta kehittää suomen kieltä niin, että siitä tulee "sivistyksen kieli".¹⁷

Kenraalikuvernööri Berg ja senaatti aloittivat uudistusten toteuttamisen hallinnollista tietä, ilman valtiopäivien kokoontumista. Muun muassa rautatietä Helsingistä Hämeenlinnaan alettiin rakentaa. Vuonna 1859 senaatti sai tehtäväksi koota yhteen ne asiat ja lakikysymykset, jotka vaativat säätyjen osallistumista. Säätyjen päätöksiä tarvittiin ennen kaikkea verotukseen liittyvien uudistusten toimeenpanoon.

Kysymys, joka tulisi väistämättä esiin valtiopäivillä, oli suomen kielen virallinen asema. Hallinnon ja oikeudenkäytön kieli oli edelleen ruotsi, mikä herätti kasvavaa tyytymättömyyttä. Ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu oli tosin perustettu 1858 Jyväskylään, mutta muutoin senaatti oli kieliasiassa välinpitämätön ja torjuva. Maaliskuussa 1861 talonpoikaissäätötoimikunta vetosi Pietarissa suoraan keisariin asian korjaamiseksi¹⁸.

2.1 Tammikuun valiokunta ja kieliasetus

Huhtikuussa 1861 julkaistiin keisarillinen manifesti valiokunnasta, jonka piti kokoontua tammikuussa 1862 Helsinkiin valmistelemaan valtiopäivillä käsiteltäviä asioita. Poliittinen tilanne Venä-

¹⁷ Klinge 1997, s. 194.

¹⁸ Rein 1981, s. 336.

jällä ja Puolassa oli edelleen epävakaa, ja keisarin neuvonantajien tavoitteena oli rauhoittaa tilanne Suomessa. Valiokuntaa pidettiin kuitenkin Ruotsin vallan ajalta periytyvien perustuslakien vastaisena etenkin kun varsinaisia valtiopäiviä ei vielä kukaan kutsuttu koolle. Tämä herätti Suomessa keskustelua perustuslakien asemasta. Lopulta joulukuussa 1861 vastanimitetty kenraalikuvernööri Platon Rokassowsky ilmoitti, että keisari kutsuu valtiopäivät koolle heti, kun niin sanottu tammikuun valiokunta saa työnsä valmiiksi.¹⁹

Matti Klingen mukaan manifestilla oli ratkaiseva merkitys mielipidekehitykselle Suomessa. Perustuslakivaatimukset ja liberaali oppositio voimistuivat, kansalaisyhteiskunta otti ensimmäisiä näkyviä askeleitaan. Marraskuussa 1861 ilmestyi Helsingfors Dagbladin näyttenumero merkkinä siitä, että sanomalehdistön rooli mielipiteiden muokkaajana kasvoi. Lehti edusti ruotsinkielisten ylioppilaiden omaksumia liberaaleja aatteita kuten uskonnon- ja elinkeinovapautta, ja se antoi paljon palstatilaa valtiopäiväkysymyksille edistäen näin parlamentaarisuutta.²⁰

Tammikuun valiokuntaan valittiin 48 edustajaa, 12 kustakin säädystä. Talonpoikaissäädyn valitsijamiehet valittiin kärjäkunnittain ja lopulliset edustajat lääneittäin. Aktiivisesti kampanjoinut liberaali oppositio sai talonpoikaissäädyn edustajiksi neljä niin kutsuttua herrasmiestä tai säätyläistä, mutta senaatti hylkäsi vaalin tuloksen tältä osin.²¹

Valiokunnassa oli Turun ja Porin läänistä kaksi talonpoikaishedustajaa. Heistä toinen oli pöytyäläinen ratsutilallinen Samuli Manttaali. Manttaalin rooli valiokunnassa ei kuitenkaan ollut näkyvä. Selvää on, että eteläsuomalaiset ratsutilalliset, joita valiokunnassa oli yhteensä neljä, vieroksivat liberaaleja oppositioaatteita, toisin kuin itä- ja pohjoissuomalaiset talonpojat.²²

Manttaalin tila Riihikoskella oli seudun varakkaimpia. Manttaali toimi Pöytyän kirkonisäntänä vuosina 1848–1872 ja hän oli ensimmäisen kunnallislautakunnan jäsen vuonna 1868. Samasta vuodesta hän toimi Loimaan ja Pöytyän Säästöpankin johtokunnassa. Hän oli mukana myös paloapuyhtiössä ja kiertokoulun johtokunnassa. Manttaali oli Pöytyän valitsijamies talonpoikaissäädyn vaalissa vuosina 1871, 1881 ja 1885.²³

19 Ask 9/1861; Ask 10/1861. Laajemmin manifestista ja valiokunnasta Krusius-Ahrenberg 1981a.

20 Klinge 1997, s. 206.

21 Jutikkala 1974, s. 117–120.

22 Krusius-Ahrenberg 1981a, s. 70–71.

23 Holm & Manninen 2003, passim.

Wärri ja Manttaali olivat tiiviissä kanssakäymisessä vähintään siitä lähtien kun Wärri muutti Pöytyälle vuonna 1864. On siis luultavaa, että he olivat keskustelleet Manttaalin kokemuksista Tammi-kuun valiokunnassa ennen Wärrin valtiopäivämatkaa vuonna 1867. Sen aikana he olivat todennäköisesti kirjeenvaihdossa.²⁴

Tammikuun valiokunnan käsittelemiin asioihin ei virallisesti sisältynyt kysymys suomen kielen asemasta. Kielikysymys oli kuitenkin esillä alusta asti, koska osa talonpoikaisedustajista ei osannut ruotsia. Niinpä Kuopion läänin edustaja Lauri Pelkonen, joka oli ollut Pietarissa käyneen talonpoikaislähetystön johtaja, vaati suomea tasa-arvoiseksi keskustelukieleksi, mihin myös suostuttiin.²⁵

Valiokuntatyön loppuvaiheessa suomen asemasta keskusteltiin pöytäkirjan ulkopuolella ja keisarille päätettiin tehdä anomus, jonka allekirjoitti 43 edustajaa. Valiokunnan asiakirjojen suomenkielisen laitoksen toimittajaksi valittu Yrjö Koskinen oli esittänyt Mehiläisessä julkaistuissa artikkeleissa yksityiskohtaisen kielellisen yhdenvertaisuusohjelman. Valiokunnan kompromississa annottiin ai-noastaan komitean asettamista pohtimaan kiireellisiä uudistuksia.²⁶

Uusi talonpoikaislähetystö matkusti Pietariin kesäkuussa 1863. Kuopiolainen talonpoika Tapani Tolonen oli lähettänyt keisarille kirjelmän ja ilmaissut siinä yleisen tyytymättömyyden senaatin ja edellä mainitun kielikomitean esityksiin kieliasiassa. Yhdessä kahden muun talonpojan kanssa hän pääsi keisarin puheille, ja tapaamisen yhteydessä keisari lupasi muun muassa vierailta Suomessa sekä edistää suomen kielen oloja.²⁷

Pian tämän jälkeen, heinäkuun lopussa, keisari vieraili Suomessa. Tuolloin annettu käsky²⁸, joka määräsi suomen yhdenvertaiseksi virallisissa asioissa 20 vuoden määräajan kuluttua, oli merkittävä askel kielitaistelussa. Vastanimitetyllä senaattori J.V. Snellmanilla oli keskeinen rooli kielimanifestin synnyssä, mutta virallisesti sitä ei käsitelty senaatissa lainkaan.²⁹

Voidaan sanoa, että kielimanifesti vahvisti suomenkielisen väestön luottamusta keisaria kohtaan ja nostatti suuria odotuksia pian kokoontuvia valtiopäiviä kohtaan. Senaatin vuonna 1865 hyväksymä

24 Ilmeisesti Wärrin esikoispoika Juho oli valtiopäivien alkaessa Manttaalissa ”vieropäivillä”. Kaarlo ja Maria Wärrin kirjeenvaihto, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

25 Krusius-Ahrenberg 1981a, s. 72–73.

26 Koskimies 1974, s. 30; Krusius-Ahrenberg 1981a, s. 88–89.

27 Rein 1981, s. 343.

28 Ask 26/1863.

29 Krusius-Ahrenberg 1981a, s. 89–90, laajemmin Rein 1981.

kieliasetus sisälsi kuitenkin tulkinnanvaraisia määräyksiä ja siirtymäaika oli pitkä. Yrjö Koskisen ensiarvio siitä, että kielikysymys on ratkaistu, osoittautui ennenaikaiseksi³⁰.

2.2 Säätyvaltiopäivät kokoontuvat

Tammikuussa 1863 puolalaiset kapinoivat Venäjän valtaa vastaan. Kapina kukistettiin ja laajempi sota vältettiin, mutta keisarilla oli tarve rauhoittaa suomalaiset jatkamalla aloittamiaan uudistuksia. Samalla hän saisi myönteistä julkisuutta muualla Euroopassa.

Suomen ensimmäiset valtiopäivät yli viiteenkymmeneen vuoteen kokoontuivat syyskuussa 1863 Helsinkiin. Keisari oli itse läsnä valtiopäivien avajaisissa ja piti valtaistuinpuheen – tapahtuma, joka ei toistunut myöhemmillä valtiopäivillä. Puheessaan keisari muun muassa lupasi kutsua uudet valtiopäivät koolle kolmen vuoden kuluttua.³¹

Nelikamariset säätyvaltiopäivät olivat eurooppalaisen mittapuun mukaan jo vanhentunut instituutio. Suomi oli kuitenkin edelleen maatalousvaltainen yhteiskunta, jossa kaupungistuminen ja teollistuminen oli vasta alussa. Niinpä neljä säätyä kokoontuivat valtiopäiville aina vuoteen 1906, jonka jälkeen siirryttiin yksikamariseen eduskuntaan ja yhtäläiseen äänioikeuteen.

1860-luvulla talonpoikaissäätyyn kuului noin 30 prosenttia maan väestöstä³². Se oli ainoa sääty, joka edusti laajempia kansanryhmiä ja joka oli valtaosin suomenkielinen.

Vuoden 1863 valtiopäivillä talonpojilla oli 46 edustajaa. Heistä säädyn puheenjohtajaksi määrättiin Aukusti Mäkipeska. Muita huomattavia, Mäkipeskan ohella myös seuraaville valtiopäiville valittuja edustajia olivat Johan Keto, Pietari Kumpulainen ja Karl Johan Slotte.³³

Edustajien joukossa oli kymmenen ratsutilallista³⁴. Yksi heistä oli Alastarossa vuonna 1829 syntynyt Juho Brusila. Brusila valittiin valtiopäiville melko nuorena, mutta hän nousi merkittävään asemaan, sillä hän toimi talonpoikaissäädyn varapuhemiehenä Aukusti Mäkipeskan sairauden aikana. Brusila valittiin myös kaikille vuosien 1877–1897 valtiopäiville.³⁵

30 Rommi & Pohls 1989, s. 80.

31 Ask 34/1863; Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 115–126.

32 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 108.

33 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 138–139.

34 Jutikkala 1974, s. 133 taulukko.

35 Hytönen 1926, s. 31–34.

Ensimmäisillä valtiopäivillään Brusila muun muassa vastusti vapaata viljakauppaa ja maan lohkomista. Alkoholin valmistamisen ja myynnin hän olisi kieltänyt kokonaan. Hän puolusti kovempaa rangaistusta jumalanpilkasta sekä raipparangaistuksen ja isännän kuritusoikeuden säilyttämistä.³⁶

Suomenkielisiä kouluja ja sitä myötä virkamiehiä hän vaati ponnekkaasti. Brusilan mukaan "opetus kaikissa niissä kouluissa, joita kruunu kustantaa suomalaisissa paikkakunnissa, tulisi olemaan suomenkielinen, eikä mikään muu"³⁷.

Brusila oli pitkäaikainen Alastaron kirkonisäntä ja kuntakokouksen puheenjohtaja. Hän kuului Loimaan ja Pöytyän Säästöpankin perustajiin ja toimi pankin ensimmäisenä johtokunnan puheenjohtajana vuodesta 1865³⁸.

Brusilan ja Wärrin väliset yhteydet rajoittuivat tuskin pelkästään säästöpankin hallintoon. Oletettavaa on, että Wärrin on saanut Brusilalta opastusta valtiopäivätyöhön ylipäänsä ja vaikutteita erityisesti suomen kielen asiassa ja kirkollisissa kysymyksissä.

Yhteistyö jatkui myöhemmillä valtiopäivillä. Kun he 1890-luvulla vaikuttivat samassa vaalipiirissä, jompikumpi tuli valituksi valtiopäiville kaukaisemman vaalipiirin edustajana, ilmeisesti keskinäisen sopimuksen tuloksena³⁹.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vuosien 1863–64 valtiopäivät vauhdittivat monia uudistuksia yhteiskunnan eri alueilla. Käsitellyistä asioista laadittiin yli kolmekymmentä lakia tai asetusta⁴⁰. Näitä olivat painovapausasetus, asetukset kunnallishallinnosta maaseudulla, kansakouluasetus, osakeyhtiölaki, laki liikepankeista sekä vuoden 1865 kieliasetus⁴¹. Taloudelliseen tilanteeseen vaikuttivat lisäksi rahanuudistus – markan irrottaminen ruplasta – ja kotitarvepolton kieltäminen.

2.3 Fennomania ja suomalainen puolue

Säännöllisesti kokoontuvat valtiopäivät ja niitä edeltävä valtiopäivämiesten vaali edistivät poliittisten ryhmittymien syntymistä⁴². 1860-luvun puolueet eivät kuitenkaan olleet järjestäytyneitä kansan-

36 Hytönen 1926, s. 32.

37 Hytönen 1926, s. 33 mukaan.

38 Loimaan ja Pöytyän Säästöpankki, 1916.

39 Holm & Manninen 2003, s. 332.

40 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 184.

41 Ask 1864; Ask 1865.

42 Poliittisen fennomanian synnystä tarkemmin esim. Rommi & Pohls 1989.

liikkeitä, vaan lähinnä Helsingissä ilmestyvien sanomalehtien ympärille muodostuneita mielipide-ryhmiä, joiden ensisijainen vaikutuspiiri rajoittui yliopistoon ja valtiopäiville.⁴³

Merkittävin Suomessa ilmestynyt sanomalehti oli liberaali ruotsinkielinen Helsingfors Dagblad. Suomalaisuuden asiaa lehdistössä ajoi etenkin Suometar, joka levisi Helsingistä myös maakuntiin. Varsinais-Suomen ainoa suomenkielinen sanomalehti oli Sanomia Turusta. Se oli epäpoliittinen kansanvalistuslehti, joka kannatti niin sanottujen vanhojen rehellisten suomenmielisyyttä. Asemansa se menetti 1880-luvulla kun poliittisempi Aura alkoi ilmestyä⁴⁴.

Yliopistossa puolueiden muodostuminen näkyi ylioppilasosakuntien vahvistumisena. Klingen mukaan poliittinen raja kulki rannikon ja sisämaan välillä: savo-karjalainen ja hämäläinen osakunta olivat suomenmielisiä, samoin Forsmanin veljesten johtamat pohjalaiset lukuun ottamatta ruotsinkielistä vähemmistöä. Länsisuomalaisten ja viipurilaisten joukossa oli sekä liberaalis-ruotsinmielisiä kaupunkilaisia että suomenmielisiä maaseudulta tulleita ylioppilaita.⁴⁵

Poliittisia ryhmittymiä yhdisti käsitys erityisen Suomen valtion olemassaolosta. Ilkka Liikasen mukaan ne tarjosivat kilpailevat ohjelmat siitä, kuinka yhteiskunnallisia instituutioita tuli vahvistaa ja rakentaa⁴⁶. Matti Klingen mukaan valtiopäivien saavuttamisen jälkeen seuraava kysymys oli mihin valtiopäiväinstituution avulla pitäisi pyrkiä, millainen olisi tulevaisuuden Suomi⁴⁷.

Johan Vilhelm Snellman oli eittämättä keskeisin suomen kielen asiaa ajanut henkilö. Ruotsinkielinen Snellman vaati 1840-luvulta lähtien suomen omaksumista kulttuuri- ja hallintokieleksi. 1860-luvulla hän käytti lehdessään Litteraturbladetissa merkittäviä puheenvuoroja kansallisuuskysymyksestä ja hänestä tuli vähitellen liberaalin skandinaavisen linjan kriitikko. Snellman asettui reaalipoliittiselle linjalle suhteessa keisariin, Venäjään ja senaattiin, jonka jäseneksi hänet valittiin vuonna 1863. Vuoden 1867 valtiopäiville hän osallistui aatelissäädyn jäsenenä tultuaan senaattorina aateloituksi.⁴⁸

Georg Zacharias Forsman (aateloituna Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen) oli puolestaan ruotsinkielisen pappissuvun kasvatti, josta tuli paljolti juuri 1860-luvun toimintansa ansiosta pitkäaikainen poliitti-

43 Rommi 1974a, s. 373–377.

44 Holm & Manninen 2003, s. 328.

45 Klinge 1967, s. 208.

46 Liikanen 1995, s.121.

47 Klinge 1967, s. 167.

48 Klinge 1997a; laajemmin Savolainen 2006.

sen fennomanian johtaja. Koskinen⁴⁹ oli omaksunut Snellmanin opit, muun muassa vaihtanut kotikielen suomeksi avioituessaan vuonna 1854. Vuonna 1859 hän julkaisi suomenkielisen väitöskirjan ”Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta” ja vuonna 1862 hänet valittiin Snellmanin tukemana yleisen historian professoriksi. Muiden töidensä ohella Koskinen kirjoitti ahkerasti suomenkielisiin sanomalehtiin.⁵⁰

1800-luvun puolivälissä ainoita suomenkielisestä rahvaasta nousseita merkkihenkilöitä oli Paavo Tikkanen, joka oli syntynyt vuonna 1823 Kiuruvedellä. Tikkanen kävi Porvoon lukion, vaikutti savo-karjalaisessa osakunnassa ja teki väitöskirjansa Suomen väestönkehityksestä. Sosiaalisen nousun varmistuessa avioituminen ruotsinkielisen Helene Tengströmin kanssa. Tikkasesta tuli Suomettaren päätoimittaja, kirjakauppias ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon johtaja. Muun toimintansa ohessa hän kehitti suomen kielen keskeistä sanastoa: Tikkasen keksimiä sanoja ovat esimerkiksi teollisuus, tilasto ja valtio.⁵¹

Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa Tikkanen ajoi jäsenpohjan laajentamista talonpoikien suuntaan. Tammikuun valiokunnan ja valtiopäivien kokoontuessa Helsinkiin tähän avautui hyvät mahdollisuudet, varsinkin kun Tikkanen valittiin vuonna 1863 talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan sihteeriksi. Kampanjoinnin ansiosta monet Tammikuun valiokunnan ja valtiopäivien talonpoikaistajista liittyivät SKS:an. Heihin lukeutui myös Samuli Manttaali, josta tuli jäsen vuonna 1862. Juho Brusila liittyi SKS:n jäseneksi vasta vuonna 1877.⁵²

Paavo Tikkanen kuului itäsuomalaisten fennomaanien, ”vanhojen rehellisten suomalaisten”, johtohahmoihin. Fennomanian politisoituessa Tikkanen ja etenkin hänen ystävänsä August Ahlqvist ajautuivat ristiriitoihin Yrjö Koskisen edustaman suunnan kanssa.⁵³

Fennomaanien jakautuminen vanhoihin rehellisiin ja ”jungfennomaaneihin” heijasti vastakkaisia käsityksiä suhteessa Venäjään ja politiikkaan yleensä. Vanhemmat fennomaanit vierastivat Snellmanin harjoittamaa myöntöväisyyttä ja Koskisen hahmottelemaa poliittista fennomaniaa. Yhteistä oli pyrkimys parantaa suomen kielen asemaa vallitsevan valtiollisen järjestelmän puitteissa. Lojaali-

49 Nimestä käytetään tätä muotoa.

50 Sainio 2000; laajemmin Koskimies 1974.

51 Vesikansa 2007.

52 Sulkunen 2004 (jäsenluettelo).

53 Esim. Rommi & Pohls 1989, s. 73–74.

suutta keisaria kohtaan ei kumpikaan suunta kyseenalaistanut, vaan vastapuolena oli pikemminkin ruotsinkielinen senaatti.⁵⁴

1860-luvulla Yrjö Koskinen yhdessä veljensä Jaakko Forsmanin kanssa hankkiutuivat fennomanian johtoon valtaamalla vanhojen rehellisten asemia eri instituutioissa ja lehdistössä⁵⁵. Jungfennot perustivat oman lehensä Helsingin Uutiset syksyllä 1862, se jäi tosin lyhytikäiseksi. Seuraavana vuonna Suometar alkoi ilmestyä kuusipäiväisenä samalla kun Tikkanen luopui vetovastuusta. Taloudelliset vaikeudet pakottivat lopettamaan Suomettarenkin vuoden 1866 lopussa.⁵⁶

Helsingin Uutisissa Yrjö Koskinen ehti julkaista monia merkittäviä artikkeleita. Ensimmäisessä numerossa hän muun muassa määritteli Suomessa vaikuttavat kaksi puoluetta: ”Suomikiihkoiset eli Fennomaanit ja niiden vastakohta – Verettömät”. Nimiä hän vertasi Englannin parlamenttipuolueiden vakiintuneisiin *whig* ja *tory* kutsumanimiin⁵⁷. Ennen vuoden 1863 valtiopäivien kokoontumista Koskinen julkaisi ohjelmajulistuksen ”Suomikiihko valtiollisena puolueena”. Siinä hän kirjoittaa suomikiihkon olevan ”valtiollisesti kohtuullinen puolue”⁵⁸.

Jungfennomaanit esittivät kuitenkin radikaaleja vaatimuksia suomenkielisen kansan oikeuksien tunnustamisesta. Valtiopäivien aikana he pyrkivät saavuttamaan aseman talonpoikaissäädyn tahdon tulkkina, kansan äänenä. Nämä tavoitteet eivät toteutuneet. Helsingin Uutiset ja myöhemmin Suometar jouduttiin lopettamaan tilaajien puutteessa. Vuonna 1864 Koskinen sai valtiorikossyytteen arvosteltuaan Suomettaressa senaatin toimia kieliasetuksen toimeenpanossa.⁵⁹

Seuraavien valtiopäivien aikana fennomaaneilla ei ollut lainkaan sanomalehteä äänenkannattajana. Koskisen, Forsmanin ja Agathon Meurmanin vuonna 1866 perustama Kirjallinen Kuukauslehti julkaisi kuitenkin myös valtiopäiväasioita käsitteleviä artikkeleita. Ensimmäisessä pääkirjoituksessa Koskinen linjaa lehden tavoitteeksi kansallisen kielen korottamisen maan sivistys- ja virkakieleksi. Lukijakunnasta hän kirjoittaa seuraavasti:

”Kaikki koetukset säätyluokkain nojassa rakentaa rajaa muka sivistyneiden ja sivistymättömien välillä, pidämme haitallisina ja vahingollisina. Harras toivomme on sitä vastoin, että kansallinen yh-

54 Liikanen 1995, s. 114–116 ja 132.

55 Esim. Liikanen 1995, s. 113–114; Sulkunen 2004, s. 135–136.

56 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 193; Vesikansa 2007.

57 Koskinen 1904, s. 16–17.

58 Koskinen 1904, s. 50–58.

59 Liikanen 1995, s. 143–146.

teys ja yleinen sivistys piankin on tasoittava sen juovan, jota vielä meidän maassa löytyy eri kansan luokkain välillä. Kirjallinen kuukauslehti on pitävä suurimpana kunnianansa, jos se sivistyksen välikappaleena voipi siinä kohden jotain vaikuttaa."⁶⁰

Muistellessaan myöhemmin 1860-luvun tapahtumia Koskinen on kirjoittanut lakonisesti: ”Seurasi sitten varsin raskaita aikoja: katovuodet, suomalaisen sanomakirjallisuuden häviö, reaktioni Suomalaisuuden asioissa, 1867 vuoden valtiopäivät, joista minulla ei ole mitään muistoa y.m.”⁶¹

On muistettava, että helsinkiläistyneiden, alun perin ruotsinkielisten jungfennomaanien suhde kansaan, suomenkieliseen rahvaaseen, oli jossain määrin etäinen. Paremmin maaseudun olosuhteet tunsisi Agathon Meurman, joka oli Liuksialan kartanon omistaja Kangasalla. Hänelle oli myönnetty vuonna 1861 kunnallisneuvoksen arvonimi.⁶²

Meurman jatkoi 1860-luvulla jo aiemmin alkanutta ahkeraa kirjoittelua sanomalehtiin – Yrjö Koskisen vaikutuksesta nyt myös suomeksi. Hän oli myös useiden valtiollisten komiteoiden jäsen ja istui ennen vuoden 1867 valtiopäiviä ainakin neljässä niitä valmistelleessa komiteassa⁶³. Koskinen patisti Meurmania hakeutumaan myös talonpoikaissäädyn valtiopäivämieheksi⁶⁴.

Meurmanin ja Koskisen kirjeenvaihdosta käy ilmi, että ensin mainitun kiinnostus valtiopäiviä kohtaan oli vuoden 1866 lopussa vähäistä, vaikka hän oli vahva ehdokas talonpoikaissäädyn vaalissa. Syynä näyttää olleen maaseudulla jo vallitseva hätätila, joka vaati Meurmanin huomion ja jopa mäsensi häntä.⁶⁵

Meurmania ei valittu vielä näille valtiopäiville⁶⁶. Hän kuitenkin tunsii ja oli komiteoissa valmistellut valtiopäiväasioita, ja hänen valtiopäiviä kommentoivia kirjoituksiaan julkaistiin säännöllisesti Kirjallisessa Kuukauslehdessä. Ilmeisesti hän myös vieraili Helsingissä Yrjö Koskisen luona valtiopäivien aikana⁶⁷. Tätä kautta Meurmanin mielipiteet vaikuttivat talonpoikaissäädyn kantoihin monissa

60 Liikanen 1995, s. 147-148 mukaan. Radikaalimman poliittisen näkemyksen esitti Jaakko Forsman, joka vaati numerossa 10/1866, että valtiollisen edistyksen tuli perustua kansanvaltaiselle pohjalle. Ibid.

61 Yrjö-Koskinen 8.11.1881 (”Muistelmia”), Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

62 Vares 2001; laajemmin Virkkunen 1938.

63 Meurman 1909, s. 198.

64 Koskinen Meurmanille 15.10. ja 2.11.1866, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

65 Meurmanin tilanne käy ilmi Koskisen vastauksista: ”Nyt minäkin ymmärrän sinun asemaas, enkä voi muuta kuin hyväksyä käytöstäsi. [...] Mutta anna minun kumminkin surra sitä ihmisolojen kurjuutta, joka luultavasti sulkee Sinun ulos oikeasta vaikutusalastas. [...] Mutta totta sekin on, että mielesi synkkyys – rauhallinen synkkyys, jos niin saan sanoa – tekee minulle kipeätä.” Koskinen Meurmanille 1.12.1866, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

66 Valituksi tuli ratsutilallinen Simo Joutsiniemi. Meurman 1909, s. 199.

asioissa. Meurman ja Koskinen olivat esillä myös valittaessa talonpoikaissäädyn edustajia Suomen Pankin hallintoon⁶⁸.

Jo seuraavilla, vuoden 1872 valtiopäivillä esiintyivät niin Meurman talonpoikaissäädyssä kuin Koskinen pappissäädyssä keskeisinä vaikuttajina. Myöhemmin, kun Wärrin määrättiin säätynsä puhe- mieheksi, Meurman oli edelleen talonpoikaissäädyn johtava hahmo. Kuvaavaa on, että hän neuvoi Wärrin puhemiehen tehtäviin kuuluneiden puheiden kirjoittamisessa⁶⁹.

Millainen sitten oli Kaarlo Wärrin suhde fennomaniaan ennen vuoden 1867 valtiopäiviä? Suoraa vastausta on mahdotonta antaa. Lienee kuitenkin selvää, että Wärrin oli otollista maaperää Yrjö Koskinen ja muiden fennomaanien vaikutukselle. Ainakin Wärrin tunsin ennestään sanomalehdissä esitetyt mielipiteet ja oli todennäköisesti keskustellut poliittisista tapahtumista niin Manttaalin ja Brusilan kuin papiston kanssa.

Kuten Holm ja Manninen korostavat, Lounais-Suomessa ja Pöytyällä suomalaisuusliike säilyi mallillisena sivistyneistön ja talonpoikien liittona 1860-luvun ja myöhempien murrosten yli. He päättelivät, että suomalaisuusharrastus oli lähinnä paikallisten johtomiesten sisäistä vakaumusta kunta- laisten enemmistön suhtautuessa asiaan välinpitämättömästi. Tämä näkyi muun muassa nuivana asenteena kansakoulujen perustamista ja muita rahaa vaativia hankkeita kohtaan.⁷⁰

Pöytyällä oli silti pitkät perinteet suomen kielen asiassa. Jo vuonna 1756 kirkkoherrana toiminut suomenkielinen Antti Lizelius oli kirjoittanut pitäjänkokouksen pöytäkirjoja suomeksi. Hän oli myös perustamassa Pöytyän pitäjänmakasiinia ja pyrki muutenkin kehittämään köyhäinhoitoa. Myöhemmin Lizelius julkaisi maan ensimmäistä suomenkielistä sanomalehteä ja tarkasti Raamatun suomennoksen. Ei liene mahdoton ajatus, että Lizelius oli Wärrille jopa eräänlainen esikuva.⁷¹

Valtiopäivien kokoonnuttua Kaarlo Wärrin sisäinen vakaumus muuttui joka tapauksessa toiminnaksi. Hän tutustui henkilökohtaisesti Yrjö Koskiseen ja tunsin tämän vetoimaa. Jaakko Forsmanin ja Paavo Tikkasen kanssa hän työskenteli talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnassa, jonka sihteeri oli

67 ”Mutta sittenkin oli sikamaista, ettei sinua tänne saatu. Että muutoin tänne tulet, on minulle mieleen [...]” Koskinen Meurmanille 26.12.1866, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

68 Ks. seuraava luku.

69 Wärrin ja Meurmanin kirjeenvaihdosta säilyneet näytteet osoittavat, miten suuresti Wärrin kunnioitti Meurmania ja tämän ”isällistä huolenpitoa”, vaikka hänellä itsellään oli tuolloin lähes 30 vuoden kokemus valtiopäivätyöstä. Wärrin Meurmanille 15.1.1894, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

70 Holm & Manninen 2003, s. 327.

71 Holm & Manninen 2003, s. 172 ja 328.

ensin Forsman ja hänen erottuaan Tikkanen. Todennäköisesti Wäri tapasi myös Meurmanin valtiopäivien yhteydessä järjestetyissä tilaisuuksissa.

3 SÄÄTYNSÄ NUORIMPANA VALTIOPÄIVILLÄ

Valtiopäiväkutsu annettiin 25. syyskuuta 1866⁷². Sen mukaan säätyjen tuli kokoontua Helsinkiin 22. tammikuuta 1867. Syksyn aikana hovioikeudet lähettivät kiertokirjeet tuomiokuntien tuomareille valtiopäivävaalien järjestämisestä⁷³.

3.1 Talonpoikaissäädyn vaali

Vuoden 1866 vaaleihin kohdistui edeltäneitä valtiopäiviä vähäisempi mielenkiinto. Innostus omien vaikutusmahdollisuuksien kasvusta oli jonkin verran hiipunut, sillä kokemukset osoittivat, että yhden säädyn vaikutusvalta oli rajallinen. Niin sanotun kotitarvepolton kieltäminen oli ollut osalle maaseudun väestöstä merkittävä taloudellinen menetys. Toisaalta kieliasetusten toimeenpano ei vastannut suomenkielisten ja -mielisten odotuksia.⁷⁴

Yleiseen mielialaan vaikuttivat myös katovuodet, velkaantuminen ja rahanuudistus. Taloudellinen ahdinko johti talonpoikaissäätystä valittaessa siihen, että kustannukset haluttiin pitää mahdollisimman pieninä. Halu säästää johtui myös siitä, että edelliset valtiopäivät olivat tulleet odotettua kalliimmiksi. Kaikki pitäjät eivät lähettäneet valitsijamiestä varsinaiseen vaaliin lainkaan, ja useat seurakunnat valitsivat yhteisiä valitsijamiehiä.⁷⁵

Suuriruhtinaskunnassa olivat voimassa vanhat Ruotsin vallan aikaiset perustuslait, joten vaalit pyrittiin suorittamaan niitten mukaisesti. Vuoden 1863 valtiopäivien valinnasta oli kertynyt kokemusta, mutta eri puolilla Suomea oli edelleen erilaisia käytäntöjä.⁷⁶

Talonpoikaissäädyn vaali oli välillinen, sillä lopullisen äänestyksen suorittivat pitäjien valitsijamiehet tuomiokunnittain. Periaatteessa valitsijamies voitiin velvoittaa äänestämään tiettyä henkilöä: hän oli kuntalaisten asiamies, edusmies ja valtuusmies.

Valitsijamies valittiin pitäjänkokouksessa, joka pidettiin yleensä jumalanpalveluksen jälkeen kirkkoherran tai kappalaisen johdolla. Uuden kunnallishallinnon mukaisesti joissain pitäjissä kokouksen

72 Ask 18/1866.

73 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 185.

74 Laajemmin talonpoikaissäädyn valinnasta esim. Heikkilä 1956.

75 Heikkilä 1956, s. 37. Kustannuksia pyrittiin karsimaan myös muissa säädyissä.

76 Jutikkala 1974, s. 116–124.

puheenjohtaja oli jo kuntakokouksen esimies. Pöytyällä kunnallishallinto järjestettiin vasta vuonna 1869⁷⁷.

Valitsijamiehen valinnan lisäksi kokouksissa saatettiin laatia valituksia ja anomuksia. Myös päivä- ja kyytirahoista keskusteltiin, ja valitsijamiehelle annettiin ohjeet siitä, minkä suuruisia korvauksia valtiopäivämiehelle voitaisiin maksaa. Pitäjäläisten toivomukset ja ohjeet merkittiin valtakirjaan. Varsinaisessa vaalissa valituksia ja anomuksia ei yleensä käsitelty, vaan ne hyväksyttiin sellaisenaan.⁷⁸

Vuonna 1866 monien talonpoikien mielestä viinanpolton kiellon kumoaminen oli tärkeimpiä valtiopäiväasioita ja siitä tehtiin useita anomuksia. Myös kieliasiat olivat esillä. Pöytyäläisten anomuksista ei lähteissä ole mainintoja.

Äänestyksiä tarvittiin vain harvoin. Jos yksimielisyyttä valitsijamiehestä ei ollut, heitä saatettiin valita useampia. Äänimäärät laskettiin yleensä maanomistuksen eli manttaalien mukaan ja lopullisessa vaalissa valitsijamiehellä oli käytössään koko pitäjän manttaalimäärä. Jos valitsijamiehiä oli useampia, pitäjän manttaalimäärä jaettiin tasan heidän käyttöönsä. Valitsijamiesten lukumäärä oli vakiintumassa yhdeksi, sillä heillekin piti maksaa kyyti- ja päivärahaa.⁷⁹

Pöytyän pitäjän talonpoikaissäädyn valitsijamies vuonna 1866 oli talollinen Juho Alatalo Oripäästä. Alatalo oli yksi Loimaan ja Pöytyän säästöpankkia valmistelleen neuvottelevan kokouksen koollekutsujista ja Wärrin tavoin pankin perustajasen.⁸⁰

Vaalipäivänä valitsijamiehet kokoontuivat käräjäpaikalle ja tuomari tarkasti heidän valtakirjansa. Äänestystä edelsi neuvottelu, joka noin viidesosassa vaaleista ratkaisi edustajan henkilöllisyyden. Tästä neuvonpidosta ei ole pöytäkirjoja. Toisaalta usein äänet jakautuivat usealle ehdokkaalle, jolloin valintaan riitti vähäinenkin kannatus. Varsinaisessa vaalissa yleisin käytäntö oli, että kukin valitsijamies ilmoitti vuorollaan kenet haluaa edustajaksi.⁸¹

Maskun tuomiokunnan valtiopäivämies valittiin marraskuun lopussa. Vaalissa kuudesta valitsijamiehestä kolme äänesti ratsutilallinen Henrik Isotaloa ja kaksi Kaarlo Wärrä. Jos valitsijamiehenä

77 Holm & Manninen 2003, s. 140–142.

78 Heikkilä 1956, s. 27 ja 66.

79 Heikkilä 1956, s. 60.

80 Holm & Manninen 2003, s. 331; Loimaan ja Pöytyän Säästöpankki 1916.

81 Heikkilä 1956, s. 58–59.

ollut Isotalo olisi äänestänyt itseään, hän olisi tullut valituksi, mutta itsensä äänestämistä vältettiin. Isotalo antoi pitäjänsä huomattavan manttaalimäärän kolmannelle ehdokkaalle, jolloin Wärrin tuli valituksi.⁸²

Äänet laskettiin yleensä manttaaleittain ja valitsijamiehellä oli käytössään pitäjänsä koko manttaali-määrä. Heikkilän mukaan vuonna 1866 Maskun vaalipiirissä laskuperuste oli kuitenkin taloluku⁸³, vaikka hän muissa yhteyksissä puhuu manttaaleista. Tältä osin tiedot ovat ristiriitaisia. Laskutavan erolla oli tuskin merkitystä vaalin lopputulokseen.

Vaikka vaalipaikalla oli tuomari, kirjuri ja mahdollisesti muitakin säätyyn kuulumattomia, päätös syntyi itsenäisesti talonpoikien toimesta. Ehdokkaan suostumusta ei etukäteen kysytty eikä toimesta saanut ilman laillista syytä kieltäytyä. Tuomari kirjoitti valitulle edustajalle valtakirjan, jonka sanamuodosta ei ollut tarkkoja määräyksiä.⁸⁴

Kaarlo Wärrin ruotsinkielinen valtakirja on päivätty 1. joulukuuta 1866 Turussa. Se sisälsi tavanomaisen ohjeen toimia säädyn edun mukaisesti.⁸⁵

Vaalikäräjillä päätettiin myös edustajan päivä- ja kyytirahoista. Vuonna 1866 korvaukset laskivat edellisistä valtiopäivistä keskiarvon jäädessä 10,6 markkaan⁸⁶. Wärrin päiväraha oli 10 markkaa, jonka lisäksi hän sai muonarahaa yhdeksältä matkapäivältä yhteensä 90 markkaa sekä kyyti- ja reki- rahaa yhteensä 54 markkaa 34 penniä⁸⁷.

Kaiken kaikkiaan talonpoikaissäädyn kokoonpano muodostui siinä mielessä poikkeukselliseksi, että niin sanottuja herrasmiehiä oli edustajissa vain kaksi⁸⁸. Äänioikeutettujen enemmistö halusi pitää talonpoikaissäädyn puhtaana, joten säätyläistilanomistajia ei yleensä valittu. Vuonna 1867 talonpoikaissäätö edustikin, valintamenettelyn rajoissa, maaseutuväestöä kattavammin kuin myöhemmin säätyvaltiopäivien aikana.⁸⁹

82 Heikkilä 1956, s. 61.

83 Heikkilä 1956, s. 60.

84 Heikkilä 1956, s. 62–64.

85 Kaarlo Wärrin valtuuskirja, Valtiopäiväasiakirjat, EA.

86 Heikkilä 1956, s. 54.

87 Kuitti valtiopäivämiespalkkiosta, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

88 Theodor Aschan oli apteekkarin poika ja omisti useita maatiloja. Johan Punderus oli apteekkari. Hytönen 1926.

89 Jutikkala 1974, s. 132–134.

Valitsijamiehiksi ja valtiopäivämiehiksi valitut olivat usein lautamiehiä tai kirkonisäntiä, tai he olivat osoittaneet kyvykkyytensä muissa luottamustoimissa⁹⁰. Ainoat selkeät ryhmittymät syntyivät ratsutilallisten ja verotalonpoikien välille. Turun ja Porin läänissä näitä varakkaita ratsutiloja oli noin 800 kun Vaasan ja Oulun lääneissä ei ollut ainuttakaan⁹¹.

Wärrin putoamista seuraavilta valtiopäiviltä on selitetty juuri ratsutilallisten ja verotalonpoikien ristiriidoilla. Hänen sijastaan vuonna 1872 valittu edustaja oli kuitenkin edellä mainittu ratsutilallinen Henrik Isotalo, joten syyt olivat toisaalla.⁹²

1860-luvulla enemmistö talonpoikaissäädyn jäsenistä oli siis pienempien tilojen omistajia. Vuonna 1867 suurtilallisia ja maanviljelyn ohella muita ammatteja harjoittavia oli 55 edustajasta kymmenkunta.⁹³

Välillisen vaalitavan ja puoluetoiminnan puuttumisen takia valittavien edustajien nimistä ei ollut etukäteen juuri mitään tietoa. Esimerkiksi Yrjö Koskinen kirjoitti lokakuussa 1866, ettei kukaan voi vielä aavistaa, keitä talonpoikaissäätyyn tulee. Hän ennakoiki kuitenkin Paavo Tikkasen valintaa, ja uskoi, ettei edelliskertaisia herrasmiehiä ainakaan valita⁹⁴.

Saatuaan tietää, ettei Agathon Meurmania valittu valtiopäiville, Yrjö Koskinen harmittelee tapahtunutta kirjeessään Meurmanille. Häntä lohduttivat kaksi asiaa: ”ensimmäiseksi että lopullinen vika ei ollut talonpojissa, jotka sittenkin ovat sydäntäni lähellä, ja toiseksi, että valittua ei käy pitää minään vastapuolen miehenä, jos ei minään muunakaan”.⁹⁵

Samassa kirjeessä Koskinen toteaa, että Helsingissä ”rupee jokseenkin se mielipide, että nämä valtiopäivät tulee olemaan kurjinta laatua ja että paras olisi, jos lakkaisivat niin pian kuin mahdollista”.

Tammikuun lopulla valtiopäivien käynnistyttyä Koskinen arvioi edustajia seuraavasti: ”Minä en luule että Talonpoikaissääty nytkään on huonompi kuin viime valtiopäivillä; Porvarissääty ei voi olla huonompi kuin silloin; Pappissääty kenties ei ole entisensä veroinen, ja Aatelissääty on paljon kehnempi.”⁹⁶

90 Heikkilä 1956, s. 72-73.

91 Heikkilä 1956, s. 74-76.

92 Holm & Manninen 2003, s. 333 (viite). Vrt. Hytönen 1926.

93 Hytönen 1923, s. 58. Talonpoikaissäädyn historiassa esitetyt tiedot valtiopäivämiehistä ovat osin puutteellisia. Jutikkalan mukaan ratsutilallisia oli vähintään yhdeksän. Jutikkala 1974, s. 133.

94 Koskinen Meurmanille 15.10.1866, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

95 Koskinen Meurmanille 26.12.1866, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

96 Koskinen Meurmanille 30.1.1867, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

Kaarlo Wärrin tuli oman ilmoituksensa mukaan valituksi valtiopäiville aivan odottamattaan. Tehtävään hän suhtautui vakavuudella ja halusi valmistautua hyvin. Hän sai käsiinsä edellisten valtiopäivien talonpoikaissäädyn pöytäkirjat sekä Tammikuun valiokunnan pöytäkirjat, ”mutta kun niissä mielestäni huomasin vain varsin nerokkaita puheita, kasvoi yhä enemmän pelkoni miten tulla toimeen siellä”.⁹⁷

Todennäköisesti Wärrin sai pöytäkirjat luettavakseen Manttaalista ja Brusilalta, tai ainakin heidän avustuksellaan. Ystäviltään Wärrin saattoikin saada varsin tarkan kuvan tulevien tehtävien sisällöstä ja muista valtiopäiviin liittyvistä asioista jo ennen matkaansa pääkaupunkiin. Tämä saattaa osittain selittää Wärrin suhteellisen keskeistä asemaa jo näillä ensimmäisillä valtiopäivillään.

3.2 Valtiopäivien kulku

Kaarlo Wärrin saapui Helsinkiin tammikuun 19. päivä 1867. Matkareitti kulki Hämeenlinnan kautta ja viimeinen osuus tehtiin junalla. Pääkaupungissa hän oli ensimmäistä kertaa elämässään⁹⁸. Myös junamatka saattoi olla ensimmäinen, olihan Helsingin ja Hämeenlinnan välinen rata vasta valmistunut. Tästä ei kuitenkaan ole mainintaa hänen ensimmäisessä kirjeessään Helsingistä.⁹⁹

Matkakumppanina Wärrillä oli Vihtori Penttilä, Yli-Satakunnan alisen tuomiokunnan edustaja Punkalaitumelta. Yhdessä he majoittuivat ”paroni de la Chapellen taloon”, jossa käytössä oli ”tyydyttävä kohtuullisen avara kamari kolmella akkunalla ja tarpeellisilla huonekaluilla ja makausvaatteilla”.¹⁰⁰ Osoite oli ilmeisesti Pohjoinen Makasiinikatu 6¹⁰¹.

Edustajien valtakirjojen tarkastamista seurasi valtiopäivien juhlallinen avajaisseremonia 26. tammikuuta¹⁰². Sen jälkeen säädöt kokoontuivat varsinaiseen työhönsä.

Vain osa armollisista esityksistä oli ehtinyt valmistua avajaisiin mennessä. Senaatin valmisteleminen ja keisarin hyväksymiä esityksiä tuli kaikkiaan 35, joista viimeiset annettiin säädylle vasta huhti-

97 Liite 1.

98 Liite 1.

99 Wärrin Maria Wärrille 23.1.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

100 Ibid. de la Chapelle oli merkittävä aatelissuku: Karl Viktor oli protokollasihteeri ja esittelijäsihteeri senaatin oikeusosastossa ja ritarihuonesihteeri näillä valtiopäivillä, ja hänen veljensä Frans Richard oli esittelijäsihteeri senaatin oikeusosastossa, tuleva senaattori sekä prokuraattori, ja näillä valtiopäivillä muun muassa yleisen valitusvaliokunnan puheenjohtaja. Kotivuori 2005.

101 Jäätään tarkastusvaliokunnan jäsenenä kesäksi Helsinkiin Wärrin pyysi lähettämään kirjeet Makasiinikadun sijasta osoitteeseen Wladimirinkatu 40. Wärrin Maria Wärrille 8.7.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

102 Kuvaus seremonian kulusta Ask 12/1867.

kuun lopussa. Tärkeimpiä esityksiä olivat valtiopäiväjärjestys, kirkkolaki ja maaliskuun puolivälissä saatu painovapausasetus.¹⁰³

Maaliskuussa oli ilmeistä, ettei valtiopäiväasioita saada ratkaistua kolmen kuukauden määräajassa. Niinpä säädyt anoivat pidennystä, joka myönnettiin toukokuun loppuun¹⁰⁴. Tästä huolimatta valtiopäivien loppuaikaa leimasi kiire ja niiden päättyessä osa asioista jäi keskeneräisiksi.¹⁰⁵

Varsinaisten valtiopäivien aikana Wärrin kävi Pöytyällä kahdesti. Tätä varten hänelle myönnettiin 22. maaliskuuta kahden viikon vapaa¹⁰⁶. Pian Helsinkiin paluunsa jälkeen hän oli sairauden takia poissa istunnosta, jolloin Penttilä esitti Wärrin kirjallisen vastalauseen. Aivan valtiopäivien viimeisinä päivinä 29. toukokuuta Wärrin sai neljäksi päiväksi luvan käyntiin kotona, ennen tarkastusvaliokunnan työn alkamista¹⁰⁷.

Virallisesti valtiopäivät päättyivät 31. toukokuuta¹⁰⁸, mutta kuten edellisillä valtiopäivillä, toimitus- ja tarkastusvaliokunnat jäivät Helsinkiin huolehtimaan säätyjen päätösten yhteensovittamisesta ja kääntämisestä¹⁰⁹. Tarkastusvaliokunta, johon Wärrin valittiin vasta toukokuun lopulla, joutui odottamaan toimitusvaliokunnan työn valmistumista, eikä siten ollut jatkuvasti koolla.

Kirjeenvaihdosta päätellen Wärrin oli käymässä Pöytyällä heinäkuun alussa. Palattuaan Helsinkiin hän uskoi olevansa kahden viikon päästä kotona¹¹⁰. Tarkastustyö kuitenkin venyi ja Wärrin kirjoitti heinäkuun puolivälissä, että "asiain vähyys viimein näytti siltä ettei ne kauvan pitänyt kestäjän, mutta niiden monen kertainen myllääminen näyttää taas ottavan aikaa, niin että loppu on yhtä tietämätön kun maailmanloppukin!"¹¹¹.

Viimeisessä Helsingistä lähetetyssä kirjeessä 29. heinäkuuta Wärrin pahoittelee jälleen pettävänsä lupaukset kotiinpaluusta ja lähestyvänsä kirjallisesti: "[...] tosin loppuiki jo viime lauantaina tarkastustyö ylipään ja siis pääsivät pois kaikki ruotsinkieliset säätyimme jäsenet, sekä toiset säädyt, mutta

103 Tarkemmin esityksiä ja valtiopäivien kulkua kuvaa Krusius-Ahrenberg 1981b.

104 Ask 10/1867.

105 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 248.

106 TS, s. 258.

107 TS, s. 819.

108 Ask 35/1867.

109 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 181.

110 Wärrin Maria Wärrille 8.7.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

111 Wärrin Maria Wärrille 15.7.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

vielä on moniaita asioita suomentamatta, ja niitä varten ja niiden tarkastusta varten jäin minä, ja toiset säätyimme suomenkieliset jäsenet vieläkin tänne".¹¹²

Niinpä Kaarlo Wärrin valtiopäivätyö päättyi vasta elokuussa. Kotiin hän suunnitteli matkustavansa höyrylaivalla Turun kautta¹¹³.

3.3 Asema ja tehtävät

Edellisiltä valtiopäiviltä oli kokemusta ainoastaan kahdeksalla talonpoikaissäädyn edustajalla. Heihin kuuluivat toista kertaa puhemieheksi määrätty Aukusti Mäkipeska, puhemiesneuvostoon kuullut Johan Keto, säädyn valitusvaliokunnan puheenjohtajaksi valittu Pietari Kumpulainen sekä Karl Slotte, joka sittemmin toimi säädyn puhemiehenä vuosina 1877–1891. Wärrin toimi puhemiehenä Slotten jälkeen kolmilla seuraavilla valtiopäivillä.¹¹⁴

Valiokuntapaikat keskittyivät aiempaa kokemusta omaaville säädyn jäsenille. Osaksi syynä oli kielitaito, sillä säätyjen yhteisissä valiokunnissa oli hyvä osata ruotsia, jotta työskentely olisi tehokkaampaa. Wärrin valittiin 30. tammikuuta varajäseneksi perustuslakivaliokuntaan, mutta hän ei näytä osallistuneen valiokunnan kokouksiin valtiopäivien aikana¹¹⁵.

Säädyn omaan valitusvaliokuntaa valittiin aluksi vain suomenkielisiä edustajia, näiden joukossa Wärrin. Valiokunta valitsi sihteerikseen 11. helmikuuta äänestyksen jälkeen Jaakko Forsmanin. Forsman sai 8 ääntä, Paavo Tikkanen 3 ääntä ja kolmanneksi jäänyt Axel Liljenstrand 2 ääntä. Tikkanen oli ollut kyseisessä tehtävässä edellisillä valtiopäivillä, joten tässä suhteessa hän olisi ollut luontevampi valinta.¹¹⁶

Sihteerin valinnan voi tulkita valiokunnan enemmistön tueksi Forsmanin ja Yrjö Koskisen edustamalle fennomatialle. Yksittäisten edustajien ääniä ei kirjattu, mutta voidaan olettaa, että Wärrin äänesti Forsmania. Tikasta ovat luultavasti kannattaneet itäsuomalaiset edustajat. Kun Forsman erosi

112 Wärrin Maria Wärrille 29.7.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA. Tarkastusvaliokunnan jäsenistä Aschan ja Keto olivat ruotsinkielisiä, samoin toimitusvaliokunnan Slotte, joten ilmeisesti Helsinkiin jäivät Wärrin lisäksi toimitusvaliokunnan Tuomas Poikela ja Erkki Warpenius. Ks. Hytönen 1926.

113 Wärrin Maria Wärrille 29.7.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

114 Hytönen 1926.

115 TS, s. 20; Perustuslakivaliokunnan asiakirjat, EA.

116 TS s. 41 ja 49; Hytönen 1923, s. 59.

tehtävästään jo 23. helmikuuta, toimi siirtyi Tikkaselle. Eron syy ei käy ilmi valtiopäiväasiakirjoista eikä valiokunnan pöytäkirjoista.¹¹⁷

Valtiopäivien lopun jo hämmöittäessä Wärrä valittiin 28. toukokuuta tarkastusvaliokuntaan Juho Riihimäen luovuttua paikasta. Keuruulainen Riihimäki, joka oli Wärrin tavoin ensikertalainen ja säädyn valitusvaliokunnan jäsen, oli näillä ja 1870-luvun valtiopäivillä merkittävimpiä talonpoikia¹¹⁸.

Se, että Wärrä suostui tarkastusvaliokunnan jäseneksi ja oli valmis jäämään kesän ajaksi Helsinkiin, osoittaa hänen kiinnostuksensa valtiopäivätyötä kohtaan. Hän näyttää viihtyneen Helsingissä hyvin. Vastaavasti kotitilan työt ja luottamustoimet Pöytyällä jäivät pääosin muiden harteille. Kuten edellä todettiin, Wärrä uskoi tarkastustyön vievän lyhyemmän ajan kuin lopulta tapahtui.

Säädyn istunnoissa Wärrä käytti puheenvuoroja melko harvoin ja usein ne olivat lyhyen asiallisia. Toisaalta eräät edustajat olivat äänessä tuskin koskaan, ja vaikka Wärrä ei myöhemminkään pidetty taitavana puhujana, säädyn kuopus esitti kantansa monissa pienemmissäkin kysymyksissä. Ensimmäisessä puheenvuorossaan 30. tammikuuta hän ehdotti samasta asiasta käytettävien puheenvuorojen lukumäärän rajaamista neljään, kun osa edustajista piti lukumäärän rajoittamista tarpeettomana. Wärrin edustama kanta voitti myöhemmin äänestyksessä.¹¹⁹

Varsinaisia puolueita tai kiinteitä ryhmittymiä ei valtiopäivillä säätyjaon lisäksi ollut. Yleisellä tasolla edustajia jakoi äidinkieli, joka talonpoikaissäädyn enemmistöllä oli suomi. Ne, jotka osasivat ruotsia joko äidinkielenä tai muuten, saivat merkittävämpiä valiokuntatehtäviä, koska muut säädyn käyttivät ruotsia.

Toinen mahdollinen jakolinja kulki ratsutilallisten ja verotalonpoikien välillä. Ratsutilallisena Wärrä edusti varakkaimpia tilanomistajia, jotka määrällisesti olivat selkeä vähemmistö. Ratsutiloja oli lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomessa, joten länsisuomalaiset suurtilalliset ja itäsuomalaiset pientilalliset on yksi tapa hahmottaa säädyn sisäistä rakennetta.

Itä- ja länsisuomalaisten välillä oli myös enemmän tai vähemmän selvä kulttuuriero. Jutikkalan mukaan itäsuomalaiset olivat aloitekykyisempiä ja vapaamielisempiä, jopa radikaaleja, ja länsisuomalaiset asiallisempia ja vanhoillisempia.¹²⁰

117 TS s. 116; Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

118 Hytönen 1926, s. 249-251; Vaula 1952.

119 TS, s. 16.

120 Jutikkala 1958, s. 405. Ks. myös Jutikkala 1974, s. 137-145.

Edustajien erilaiset mielipiteet näkyivät selkeimmin suhtautumisessa uskontoon ja kirkollisiin kysymyksiin, jotka nousivat esiin kirkkolain käsittelyn yhteydessä. Hytösen mukaan sääty jakautui nimenomaan tässä asiassa kahtia "abstraktiseen" ja "kansalliseen" puolueeseen. Ensin mainitun johtajia olivat Keto ja Kumpulainen, jälkimmäisen Juho Riihimäki ja "eräät muut säädyn ensikertalaiset". Hytösen mukaan tapahtuneet yhteentörmäykset olivat heijastusta ajan valtiollisista virtauksista.¹²¹

Talonpoikaisedustajien suhtautuminen suomen kieleen riippui pääosin heidän äidinkielestään. Kaarlo Wärrin mukaan talonpoikaissäädyn herättäjä suomen kielen asiassa oli Juho Riihimäki. Wärrin on kertonut, että Riihimäki oli näillä valtiopäivillä ruotsinkielisen Slotten asuinkumppani ja väitteli tämän kanssa jatkuvasti kieliasiasta.¹²²

Wärrin on myös kutsunut Riihimäkeä parhaaksi ystäväkseen¹²³. On mahdollista, että miehet tutustuivat vasta valtiopäivien aikana, mutta heitä yhdistivät myös läheiset suhteet Bergrothien pappissukuun. Riihimäen lähipiiriä oli Keuruun pitäjänapulainen ja tuleva kirkkoherra F. H. Bergroth, Wärrin puolestaan edellisen serkku, Pöytyän kirkkoherra V. A. Bergroth¹²⁴. Etenkin Riihimäellä oli ollut Bergrothin kautta yhteyksiä säätyrajojen yli, ja hän saattoi toimia jonkinlaisena linkkinä Wärrin ja pääkaupungin fennomaanipiirien välillä¹²⁵.

Tavoite vahvistaa Suomen kielen asemaa yhdisti talonpoikaissäädyn suomenkielisiä. Ruotsinkieliset saattoivat vastustaa joitakin anomuksia, esimerkiksi suomenkielistä valtiokalenteria, mutta olivat vähemmistönä. Sitä paitsi vaikutusvaltaiset ruotsinkieliset Slotte ja Keto olivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseniä, kun taas esimerkiksi Riihimäki ei syystä tai toisesta seuraan liittynyt, vaikka se varmaankin olisi ollut mahdollista.¹²⁶

Sen sijaan Wärrin ja viisi muuta talonpoikaissäädyn valtiopäivämiestä hyväksyttiin SKS:an vuonna 1867¹²⁷. Muut liittyjät olivat Jaakko Hartonen, Karl Laurila, Karl Muttilainen, Johan Nikkarla ja Jö-

121 Hytönen 1923, s. 65. Kirkkolain käsittelyä kuvataan tarkemmin seuraavassa luvussa.

122 Vaula 1952, s. 481.

123 Ibid.

124 Kotivuori 2005.

125 Vaula 1952, s. 477. Esimerkkinä mainittakoon, että Riihimäen tilalla oli 1860-luvun alussa yhtä aikaa kesävieraina nuoret ylioppilaat Herman Råbergh, josta myöhemmin tuli Porvoon piispa, ja A. A. Granfelt, josta tuli Kansanvalistus-seuran sihteeri. Ibid.

126 Sulkunen 2004, jäsenluettelo.

127 Ibid.

ran Taskinen. Ryhmässä on sekä itä- että länsisuomalaisia, joita näyttää yhdistävän uskonnollinen vakaumus, mikä tuli esiin kirkkolain käsittelyn yhteydessä.¹²⁸

Oliko talonpoikien kutsuminen SKS:an Paavo Tikkasen ansiota kuten edellisten valtiopäivien yhteydessä¹²⁹, vai tuliko aloite esimerkiksi Jaakko Forsmanilta tai Yrjö Koskiselta, jää tämän työn puitteissa selvittämättä.

Wärrille läheinen säädyn jäsen oli luonnollisesti asuinkumppani Vihtori Penttilä. Hän ei kuitenkaan kuulunut aktiivisiin edusmiehiin¹³⁰. Riihimäen ohella Muttilaisella oli samankaltainen tausta kuin Wärrillä. Molemmat olivat ratsutilallisia, jotka osallistuivat kotipitäjiensä seurakunnan ja köyhäinhoidon hallintoon. Muttilainen oli vuonna 1864 valittu veroparselien tasoitusta suunnitelleeseen valtion komiteaan, joten hänellä oli kokemusta myös paikallishallintoa laajemmista kysymyksistä¹³¹.

Wärrin esittämiä tai tukemia, lähinnä kirkkolakia koskevia kantoja vastustivat säädyn istunnoissa äänekkäimmin Keto, Kumpulainen ja Slotte. Näissä ja useissa muissa asioissa vastalauseita esitti jämsäläinen Jonas Vitikkala¹³².

Yleisesti voidaan sanoa, että edustajien mielipiteet ja muodostuneet ryhmittymät vaihtelivat käsiteltävästä asiasta riippuen. Lukuun ottamatta kirkkolakia ristiriidat eivät olleet kovin periaatteellisia tai pysyviä.

Vaikuttaa siltä, että valtiopäivien edetessä Wärrin vakiinnutti asemansa säätynsä ja erityisesti niin sanotun kansallisen ryhmän arvostettuna edustajana. Tämän osoittaa muun muassa se, että hänet valittiin 25 äänellä tarkastusvaliokuntaan Kedon ja Aschanin rinnalle Riihimäen luovuttua paikasta¹³³. Toisaalta tarkastustyö ja jääminen Helsinkiin ei välttämättä ollut haluttu toimi, varsinkin kun kevään myöhäinen tulo herätti huolta entistä pahemmasta katovuodesta.

128 Hartonen oli Mikkelin tuomiokunnasta ja muistutti Hytösen mukaan asiallisuudessaan "enemmän kuin kukaan muu lääninsä edusmies länsisuomalaisia säätyveljiään". Muttilainen oli ratsutilallinen Juvalta ja Taskinen Rantasalmelta. Nikkarla oli puolestaan kotoisin Lemusta ja Laurila (Langén) Eurajoelta. Hytönen 1926.

129 Tikkasen roolista talonpoikien rekrytoinnista ks. Sulkunen 2004, s. 139.

130 Hytönen 1926, s. 218. Penttilä oli Wärrin ja Riihimäen tavoin säädyn valitusvaliokunnan jäsen. Talonpoikaissäädyn pöytäkirjojen mukaan Penttinen (po. Penttilä) oli toukokuun lopussa lavantaudissa. Hän kuoli valtiopäivien päätyttyä.

131 Hytönen 1926, s. 185.

132 Vitikkala käytti Kedon jälkeen eniten puheenvuoroja talonpoikaissäädyssä. Hän mm. puolusti rautateitä, maanviljelyskouluja ja naisten oikeudellisen aseman parantamista. Hytönen 1926, s. 305.

133 TS, s. 808.

Wärri oli yhtenä valitsijamiehenä vaikuttamassa ehdokasasetteluun säädyn valitessa Suomen Pankin pankintarkastajaa ja pankkivaltuusmiestä¹³⁴. Pankkivaltuusmieheksi valittiin säädyn tulkki K. K. Borg ja pankintarkastajaksi puhemies Mäkipeska¹³⁵. Pankintarkastajan varamiehien välittömässä vaalissa Wärri itse sai kaksi ja toisessa äänestyksessä yhden äänen¹³⁶.

Fennomaanien valtapelin kannalta mielenkiintoista on se, että kun pankkivaltuusmiehen varamieheksi valituista Leo Mechelin kieltäytyi tehtävästä ja Paavo Tikkanen oli esteellinen, uusissa äänestyksissä valituksi tulivat Agathon Meurman ja Yrjö Koskinen ennen Vilhelm Lavoniusta.¹³⁷

3.4 Anomukset

Koska säädyillä ei 1860-luvulla ollut esitysoikeutta, ainoa tapa saada säätyjen käsiteltäväksi muita kuin hallitsijan antamia esityksiä oli tehdä anomus. Anomuksista ei kuitenkaan ollut säädöksissä mitään mainintaa, minkä takia käytännöt vaihtelivat eri säädyissä.

Vanhan käytännön mukaisesti anomuksia saattoivat tehdä valtiopäivämies henkilökohtaisesti tai hänen valitsijansa vaalipöytäkirjaan merkittyjen valitusten muodossa. Talonpoikaissäädystä anomuksia esitettiin eniten, näillä valtiopäivillä peräti 117 kappaletta. Anomuksia jäi usein käsittelemättä ajanpuutteen takia, sillä varsinaiset lakiesitykset olivat etusijalla.¹³⁸

Anomusehdotus voitiin hylätä säädyn istunnossa ilman valiokunnan valmistelua. Jos taas sääty otti sen omakseen, kuten ilmaisu kuului, se lähetettiin omaan valitusvaliokuntaan, joka valmisteli asian lopullisesti päätettäväksi. Sen jälkeen sääty saattoi kutsua muita säätyjä yhtymään aloitteeseen tai lähettää sen yleiseen valitusvaliokuntaan, tavoitteena neljän säädyn yhteinen anomus asiassa.¹³⁹

Wärri teki talonpoikaissäädystä yhteensä kolme anomusehdotusta, joista kaksi käsiteltiin sellaiseenaan ja kolmas yhdistettiin Muttilaisen suomenkielisiä kouluja koskevaan anomukseen. Ne kaikki käsiteltiin säädyn valitusvaliokunnassa, jonka jäsen Wärri siis oli, ja hyväksyttiin pääpiirteiltään muuttumattomina. Seuraavassa on kuvattu tarkemmin anomusehdotusten taustaa ja käsittelyä.

134 TS, s. 632.

135 TS, s. 680.

136 TS, s. 689 ja 699.

137 TS, s. 756 ja 790.

138 Lilius 1974, s. 259–260.

139 Ibid.

3.4.1 Kunnallismaksut

Wärrin jätti säädylle 23. helmikuuta kaksi anomusta, joista ensimmäinen koski kunnallismaksujen jakautumista¹⁴⁰. Asia liittyi hallituksen esityksiin kirkkojen ja pappiloiden rakentamisvelvollisuudesta sekä kyyti- ja tienetekovelvollisuudesta¹⁴¹.

Anomuksessa Wärrin viittaa uuteen kunnallishallintoon ja sen myötä nouseviin kustannuksiin, ja toteaa, että on "aina tuntuvammaksi tullut se epäsuhde, että osa maamme säteritiloja, sekä ne niin kutsutut manttaalittomat raja- ja piirimaat ovat vapaina olleet monista ja tärkeämmistä kunnalliskustannuksista". Näitä olivat Wärrin mielestä kirkon, pappilan ja käräjähuoneen rakentaminen ja ylläpito sekä maantie- ja kyytivelvollisuus. Anomuksen mukaan tämä "luonnoton suhde" koskee etenkin pienempiä kuntia sekä niitä, joissa maksuista vapautettuja maita sattuu olemaan eniten.

Anomus päättyy seuraavaan pyyntöön: "Niin pyydän, jos mahdollista, että Talonpojan sääty tästä Hänen Majesteetillensa tekisi alamaisen anomuksen, että jos yhdellä eli toisella ehdolla voitaisiin nämät vapa-tilat myös velvoittaa kunnallisista kuormista osallisina olemaan samate kun muutkin kunnan jäsenet, koska he myös kunnallisia etujakin nauttivat."

Anomus oli siinä mielessä radikaali, että se puuttui aatelissäädyn privilegioihin. Edellisillä valtiopäivillä aateli oli tosin ollut valmis luopumaan privilegioistaan ja nytkin käsiteltävänä oli useita esityksiä, joissa eri säätyjen privilegit haluttiin poistaa vanhentuneina. Taloudellinen tilanne vaikutti siten, että ainoastaan yksi esitys johti erioikeudesta luopumiseen¹⁴². Muiden säätyjen etuoikeuksien säilymisen vuoksi talonpoikaissäädylle oli syytä tyytymättömyyteen. Aatelis- ja pappissäätöjen toimintaa moitittiin myös lehdistössä.¹⁴³

Wärrin anomuksen sääty päätti lähettää oman valitusvaliokuntansa tutkittavaksi. Myös Juho Kylmä, ratsutilallinen Luhangalta ja säädyn valitusvaliokunnan jäsen, oli esittänyt Heinolan pitäjänkokouksen pöytäkirjan, jossa muun muassa anottiin, että säteritilat velvoitettaisiin osallistumaan pappiloiden rakentamiseen.¹⁴⁴

140 Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

141 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 232–235.

142 Esitys, jolla kumottiin aatelisten oikeus käydä tietyt oikeusjutut suoraan hovioikeudessa. Aluksi aateli hylkäsi esityksen sen alkuperäisessä muodossa, mutta muiden säätyjen pyynnöstä lopulta hyväksyi sen. Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 230–231.

143 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 236.

144 TS s. 46 ja 113.

Valitusvaliokunta käsitteli asiaa maaliskuussa. Se totesi, että myös latokartanot on vapautettu pappiloiden, kärjäatalojen ja kestikievareiden kustannuksista. Toisaalta vapautukset eivät koskeneet kyyti-, tie- ja siltamaksuja eivätkä kirkon rakennuksia. Valiokunta lisäsi yhdeksi merkittävimmäksi epäkohdaksi niin sanotut kärjäkapat.¹⁴⁵

Lausunnossaan valiokunta viittaa aatelin muuttuneeseen asemaan ja katsoo, että vapautuksista pitäisi luopua. Se toivoo, että aateli tutkisi asian ja kutsuisi muut säädöt yhteiseen anomukseen. Tällaisena asia hyväksyttiin talonpoikaissäädystä ja lähetettiin aatelissäätöön.¹⁴⁶

Aatelissäädystä vastaanotto oli torjuva. Lyhyessä keskustelussa tiukimman puheenvuoron käytti L. af Forselles, joka piti talonpoikaissäädyn toivomusta epidemiana leviävän sairauden ensioireena ja pelkäsi kommunististen mielipiteiden (”kommunistiska åsigter”) leviämistä yhä laajemmalle¹⁴⁷.

3.4.2 Suomenkielinen valtiokalenteri

Toinen helmikuussa jätetty anomus koski suomenkielistä valtiokalenteria. Wärrin esittää valtiokalenterin julkaisemista ruotsin lisäksi myös suomeksi ”vähintään joka toinen vuosi”¹⁴⁸.

Itse valtiokalenterilla ei ollut kovin suurta käytännön merkitystä suomenkieliselle väestölle. Anomuksesta tekee mielenkiintoisen se, että se on tehty Yrjö Koskisen kehotuksesta ja opastuksella. Tapaamistaan Yrjö Koskisen kanssa ja anomuksen syntyä Wärrin itse on kuvaillut seuraavasti: ”Mainitsemani valtiopäiväin alkupäivinä sain häneltä kehoituksen tehdäkseni anomuksen että Suomen valtiokalenteri olisi suomenkielisenäkin saatava ja ohjasi hän sen tekemiseen.”¹⁴⁹

Asiasisällöltään anomus vastaa Yrjö Koskisen vuonna 1863 Helsingin Uutisissa julkaisemaa artikkelia¹⁵⁰. Valtiokalenterin tai valtioluettelon, jota Yrjö Koskinen oli pitänyt osuvampana nimenä, suomentamista perusteltiin talonpoikaissäädyn ja kunnallishallitusten tarpeilla. Suomenkielinen valtioluettelo olisi lyhennetty versio valtiokalenterista, josta almanakka ja joitakin muita tietoja voitaisiin jättää pois. Lisäyksenä luettelossa olisi maassa olevat kunnallishallitukset sekä tilastollisia tietoja. Anomuksessa, kuten artikkelissakin, esitetään kirjan hinnaksi korkeintaan 2 markkaa.

145 Lausunto nro 7, Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA. Kärjäkappojen laajentamisesta koskemaan säteritiloja ja pappisvirkataloja oli käsiteltävänä lakiesitys, jota aateli ja papisto eivät hyväksyneet. Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 231–232.

146 TS, s. 460.

147 AS, s. 246–248.

148 Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

149 Liite 1.

150 Koskinen 1904, s. 37.

Artikkelin tavoin anomus sisältää pohdintaa kirjan julkaisijasta. Uutena asiana todetaan, että yliopisto on myynyt almanakan ja valtiokalenterin julkaisu-oikeudet viideksi vuodeksi eniten tarjoavalle, mutta koska suomenkielistä valtiokalenteria ei kaupassa mainita, siitä "voisi tehdä uutta erinäistä kauppaa". Anomuksen mukaan valtioluettelon julkaiseminen voisi olla yliopiston tai jonkin muun viraston tehtävä. Julkaisijaksi ehdotetaan äskettäin perustettua tilastollista virkakuntaa, joka "siittä kantaisi kaiken saaliin".

Lopuksi anomus katsoo tarpeelliseksi, että ennen suomenkielisen valtioluettelon painamista "hallitus vakinaisesti määräisi virkojen ja virkakuntain suomenkieliset nimet, niin että valtioluettelossa käytetyt nimitykset sitten olisivat virallisina, ja kaikkein noudatettavina".

Sääty päätti lähettää anomuksen valitusvaliokuntaan. Ainoan soraäänen esitti Keto, joka uskoi suomenkielisen kalenterin kokevan saman kohtalon kuin Suometar – lehti oli lakannut ilmestymästä vuoden 1866 lopulla. Wärrö puolusti valtioluettelon tarvetta omassa puheenvuorossaan todeten, että jokainen kunnallishallitus tarvitsisi ”semmoista kirjaa”.¹⁵¹

Valitusvaliokunta käsitteli anomusta 18. maaliskuuta. Lausunnossaan se totesi päätarkoituksen eli valtiokalenterin painattamisen suomeksi ansaitsevan säädyn täyden hyväksynnän. Valiokunta ei kuitenkaan yhtynyt kaikkiin anomuksessa esitettyihin mielipiteisiin.¹⁵²

Ensinnäkin valiokunta totesi, että hankkeesta on todellista hyötyä vain jos valtiokalenteri ilmestyy vuosittain kuten ruotsinkielinenkin kalenteri. Toiseksi se piti hinnan määräämistä edeltä käsin mahdottomana, koska sivumäärää ja menekkiä ei voitu ennakolta tietää. Valiokunta ei myöskään pitänyt tarpeellisena, että suomenkielinen kalenteri olisi hinnaltaan edullisempi kuin ruotsinkielinen.

Kolmanneksi lausunnossa otetaan kantaa kalenterin kustantajaan. Valiokunta katsoo, että yliopistolla on oikeus sen julkaisemiseen, eikä suomenkielisen valtiokalenterin kutsuminen valtioluetteloksi muuta asiaa vaan aiheuttaa turhaa sekaannusta. Tilastollinen virkakunta olisi tehtävään "aivan sopimaton", lähinnä virkamiesten vähyyden takia. Tilastollisten tietojen lisäämisestä todetaan myös, että "ollaksensa vähänkään tyydyttäviä tai hyödyttäviä, [niistä] tulisi itseänsä valtiokalenteria suurempi kirja".¹⁵³

151 TS s. 111-112.

152 Lausunto nro 6, Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

153 Ibid. Valiokunnan sihteeri, joka tässä vaiheessa oli Paavo Tikkanen, omasi kokemusta tilastoista ja todennäköisesti vaikutti lausunnon sanamuotoihin niin tässä kuin muissakin kohdin.

Viimeiseksi lausunnossa puututaan virkojen ja virkakuntien suomenkielisiin nimiin. Valiokunta ei usko, että Suomesta löytyy sellaisia kielen taitajia, jotka pystyisivät "sepittämään viroille ja virkakunnille semmoisia suomalaisia nimiä, että Suomen kansa voisi toivoa niiden tulevan kerrallaan ja semmoisenaan täydellisiä". Niinpä kansa itse on ainoa oikea nimien suomentaja ja sopivin kirjoitusasu vakiintuu vasta käytännön kautta.

Lausunnossa ehdotetaan, että keisaria pyydetään muistuttamaan yliopistoa sen velvollisuudesta julkaista kalentereita myös suomeksi. Jatkossa suomenkielisen valtiokalenterin julkaiseminen olisi paitsi oikeus myös velvollisuus, ja se pitäisi toimittaa ja tarkastaa yhtäläisesti ruotsinkielisen kalenterin kanssa.

Tässä muodossa talonpoikaissäätö hyväksyi anomuksen 7. toukokuuta.¹⁵⁴ Valtiopäivien jälkeen keisari pyysi senaatilta lausuntoa asiassa. Maaliskuussa 1868 senaatin talousosaston enemmistö ei kannattanut anomusta, koska sen mukaan valtiokalenteria tarvittiin vain virkamiespiireissä. Vähemmistöön jääneet J. V. Snellman, Viktor Furuhjelm ja Mauri Vilhelm Nordenheim taas kannattivat anomusta, koska sekä suomenkieliselle rahvaalle että liikkeenharjoittajille ja kunnallishallituksille olisi hyötyä valtiokalenterista.¹⁵⁵

Kenraalikuvernööri ei ottanut esitykseen kantaa, mutta Suomen asiain komitea Pietarissa yhtyi senaatin enemmistön mielipiteeseen. Keisari kuitenkin merkitsi omakätisesti esittelynoottiin, että hän täysin hyväksyy talonpoikaissäädyn anomuksen.¹⁵⁶ Määräys suomenkielisestä valtiokalenterista julkaistiin 16. kesäkuuta 1868¹⁵⁷.

3.4.3 Suomenkieliset koulut

Wärrin kolmas anomus koski suomenkielisen koulun saamista Turkuun. Se jätettiin säädylle 9. maaliskuuta, samana päivänä kuin parikkalalaisen Pekka Tiaisen yleisemmin kielioloja moittiva anomus. Jo aiemmin Kaarle Muttilainen oli tehnyt anomuksen koulujen muuttamiseksi suomenkielisiksi.¹⁵⁸

154 TS, s. 601–602.

155 Rauhala 1921, s. 189.

156 Ibid.

157 Ask 24/1868.

158 Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

Wärrin toteaa anomuksessaan, ettei Turun kaupungissa, "joka on vanhimman suomalaisuuden keskus ja sydän maassamme", ole suomenkielistä alkeiskouluakaan. Turun seudulla asuva "umpisuomalainen kansa" on Wärrin mukaan kauan odottanut aikaa, jolloin maan mahtavimmassa suomalaisessa kaupungissa saisi omalla kielellä "tieteellisen opin alkeita".

Koska kaupungissa on kahdessa osoitteessa toimiva ruotsinkielinen yläalkeiskoulu, Wärrin ehdottaa että "toinen osakunta Turun alkeiskoulusta ensitilassa muutettaisiin opetuskielen suhteen suomenkieliseksi". Estettä tälle ei Wärrin mukaan voi olla, koska Jyväskylässä lukioluokillakin saa opetusta suomen kielellä.

Hän viittaa vuoden 1865 asetukseen ja tuomiokapitulien vastuuseen järjestää opetusta, ja päättää anomuksen näin: "Mutta mitä tämä armollinen asetus tässä lienee vaikuttanut en tiedä, mutta opetuskieli Turun molemmissa kouluissa on kuitenkin vielä ruotsin kieli".

Wärrin edusti Turkua ympäröivää suomenkielistä maaseutua, joten on luontevaa, että hän teki kuvattunlaisen anomuksen. Juho Brusila, Pöytyän ja Loimaan Säästöpankin johtokunnan puheenjohtaja, oli ajanut koulujen suomentamista jo edellisillä valtiopäivillä. Luultavaa on kuitenkin myös se, että Wärrin sai tässä asiassa neuvoja Yrjö Koskiselta, joka oli esittänyt Turun koulun toisen osaston muuttamista suomenkieliseksi kaksi vuotta aiemmin Suomettaressa¹⁵⁹.

Wärrin ja Tiaisen kielikysymystä koskevat anomukset yhdistettiin Muttilaisen anomukseen, joka käsitteli koko maan kouluoloja. Muttilainen toteaa, että Jyväskylän alkeisopiston ja Joensuun yläalkeiskoulun lisäksi tarvitaan muuallekin oppikouluja, "joissa sekä talonpoikaisen kansan että virkamiestenkin lapset saisivat oppia ja sivistystä meidän omalla kielellämme ja joissa kansa voisi itselensä kasvattaa suomentaitavia virkamiehiä, koska suomalaisuus nyt on ruvennut kohoamaan ja tulevaisuudessa varmaan pääsee yhä suurempaan voimaan".¹⁶⁰

Muttilaisen mukaan uusien koulujen perustaminen on varojen puutteen vuoksi vaikeaa, joten osa ruotsinkielisistä kouluista pitäisi muuttaa suomenkielisiksi niin Itä- kuin Länsi-Suomessa. Muttilainen muistaa myös Helsingin kouluolot: "Ei myöskään haittaisi, jos Helsingissä, joka on Suomenmaan pääkaupunki, löytyisi täydellinen suomenkielinen alkeisopisto."

159 Koskinen 1904, s. 249-255.

160 Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

Valitusvaliokunta käsitteli asiaa perusteellisesti maaliskuussa ja uudestaan toukokuussa. Se tutustui tuomiokapitulien kirjeenvaihtoon koskien kieliasetusten toimeenpanoa ja totesi, että "siinä on nähtävästi vähemmän innollisesti liikuttu kuin asian tärkeys olisi vaatinut". Lausunnot saatiin myös Oulun alkeisopiston ja kaikkien Turun hiippakunnan oppilaitosten opettajakunnilta.¹⁶¹

Omassa lausunnossaan valitusvaliokunta viittaa vuoden 1883 määräaikaan ja toteaa, että virkamiesten kielitaito riippuu koulujen opetuskielestä. Valiokunta ei näe estettä suomenkielisen opetuksen lisäämiselle, koska suomea osaavia opettajia ja halukkaita oppilaita on riittävästi, samoin koulukirjoja.

Opetuskieltä perustellaan myös tarkoilla tiedoilla väestön määrästä ja kielioloista. Lausunnossa todetaan, että esitettyjen muutosten jälkeenkin ruotsinkielisellä väestöllä on suhteessa enemmän kouluja kuin suomenkieliselä.¹⁶²

Valiokunnan esitys, jonka mukaan suomenkielisiä oppikouluja olisivat Jyväskylän ja Joensuun lisäksi Turun yläalkeiskoulun toinen osasto, Pori, Tampere, Hämeenlinna, Heinola, Viipuri, Savonlinna ja Kuopio sekä Helsingin mallikoulun toinen osasto, hyväksyttiin talonpoikaissäädystä 24. toukokuuta¹⁶³. Se lähetettiin pappissäätöyn, jossa oli tehty ja hyväksytty vastaavanlainen anomus. Näistä anomuksista ei kuitenkaan seurannut välittömiä muutoksia kouluoloissa¹⁶⁴.

Kielikysymyksiin Wärrin otti kantaa myös puolustaessaan Heikki Ylisen anomusehdotusta, jolla veloitettaisiin lähettämään virkakirjeet suomenkielisille kunnanhallituksille suomeksi. Wärrin halusi myös kirjeet holhouslautakunnille suomeksi¹⁶⁵. Anomus hyväksyttiin ja se johti lisäsäännökseen, vaikka osa senaatista sitä suomenkielisen valtiokalenterin tapaan vastustikin¹⁶⁶.

3.5 Hallituksen esitykset

Seuraavassa käydään läpi Kaarlo Wärrin osuutta eräiden keskeisten lakiesitysten käsittelyssä. Pääpaino on kirkkolaisissa, joka epäilemättä oli Wärrin mielestä koko valtiopäivien tärkeimpiä ellei tärkein asia.

161 Lausunto nro 9, Talonpoikaissäädyn valitusvaliokunnan asiakirjat, EA.

162 Ibid. Jälleen on luultavaa, että sihteeri Tikkasen asiantuntemusta voitiin käyttää tarkkojen lukujen esittämisessä.

163 TS, s. 755.

164 Tuominen 1981, s. 608.

165 TS, s. 641.

166 Rauhala 1921, s. 188–189.

3.5.1 Kirkkolaki

Vuodelta 1686 periytyneen kirkkolain uudistaminen oli käynnistynyt edellisillä valtiopäivillä ja niitä edeltäneissä ja seuranneissa komiteoissa. Näiden työn pohjalta vuoden 1867 valtiopäiville annettiin esitys uudesta kirkkolaista evankelis-luterilaisille seurakunnille.¹⁶⁷

Lakiehdotus sisälsi uskonnonvapauden periaatteen, sillä kirkosta saisi erota liittyäkseen toiseen lailliseen kirkkokuntaan. Kirkon ylimmäksi päättäväksi elimeksi ehdotettiin kirkolliskokousta, jolle kuitenkin varattiin ainoastaan oikeus ehdottaa muutoksia itse kirkkolakiin.

Talonpoikaissäätö käsitteli kirkkolakiesitystä 4. helmikuuta. Lyhyen keskustelun jälkeen säätö päätti lähettää esityksen kirkkolakivaliokuntaan. Wärrä käytti puheenvuoron, joka kuvastaa hänen asennoitumistaan asiassa. Hän esitti, että lakiesitys olisi ensin valmisteltava perustuslakivaliokunnassa "koska tämä seurakunnan uskontoa koskeva esitys [...] enemmän kuin mikään muu sisälsi perustuslaillisen kysymyksen".¹⁶⁸

Wärrä ei ollut kirkkolakivaliokunnan jäsen, mutta seurasi asian etenemistä tarkasti. Ensi käden tietoa hän saattoi saada esimerkiksi Petter Akolalta, joka oli sekä säädyn valitusvaliokunnan että kirkkolakivaliokunnan jäsen¹⁶⁹. Toisaalta hänellä saattoi olla yhteydenpitoa suoraan pappissäädyn edustajien kanssa. Luultavasti hänen kirjeenvaihtonsa rovasti Bergrothin kanssa koski myös valtiopäiväasioita.

Kirjeessään 11. helmikuuta Wärrä kirjoittaa näin: "Kirkkolaki täällä on ollu valiokunnassa jo käsillä. Pahaksi onneksi ei sitä taideta oikein Kristilliseen mieleen saada. Se on täällä oikein Raateliain käsissä! Pyydä siis sinäkin että Jumala, oman kunniansa tähden pitäis seurakuntansa sillä lujalla pohjalla kun se ollu on Suomessamme tähän astikkin, ja ilmoita muillekin että he esirukouksia ylös lähettäisivät tästä asiasta."¹⁷⁰

Mietinnössään kirkkolakivaliokunta puolsi lain hyväksymistä, muttei ollut sen yksityiskohdista yksimielinen. Yksi keskustelluimmista kohdista oli kirkkokuri. Mietintöön liitettyssä vastalauseessa

167 Tuominen 1981, s. 619–621.

168 TS, s. 34.

169 Hytönen 1926, s. 11.

170 Wärrä Maria Wärrille 11.2.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA. Wärrä mainitsee erikseen Normannin ja Keskitalon, joille asiasta puhua.

pappissäädyn edustajat esittivät, että muiden rangaistusten ohella seurakunnan jäsentä voitaisiin kieltää osallistumasta ehtoolliselle. Myös kirkolliskokouksen päätösvaltaa haluttiin laajentaa.¹⁷¹

Talonpoikaissäätö otti mietinnön käsittelyyn 4. huhtikuuta. Keskustelu jatkui usean päivän ajan. Wärrin käytti ensimmäisen puheenvuoron 5. huhtikuuta, siinä hän puolsi edellä mainittua ehtoolliselta sulkemista. Kun tätä kantaa ei äänestyksessä hyväksytty, Wärrin varasi itselleen oikeuden jättää asiasta kirjallisen vastalauseen.¹⁷²

Säädyn pöytäkirjoista voi todeta, että sääty jakautui kirkkolaissa ja laajemmin uskonasioissa kahtia. Hytösen mukaan säädyn jäsenet voitiin jakaa "abstraktiseen" ja "kansalliseen" puolueeseen. Edellisen johtajiksi hän mainitsee Kumpulaisen ja Kedon. Näiden lisäksi samansuuntaisia mielipiteitä ilmaisivat vaikutusvaltaiset ruotsinkieliset, muiden muassa Slotte ja Aschan.¹⁷³

Vastakkaista kantaa edustivat muiden muassa länsisuomalaiset Nikkarla ja Laurila sekä Riihimäki. Ehtoolliselta sulkemista koskevaan pykälään palattiin 6. huhtikuuta, kun Nikkarla esitti kirjallisen lausunnon, jossa piti äänestysmenettelyä harhaanjohtavana ja halusi asian uudelleen käsiteltäväksi. Syntyi kiihasväittely, jossa Keto vihjasi vastustajilta puuttuvan ymmärrystä ja Slotte viittasi lahkolaiseen ja säädyn ulkopuolelta tulleeseen vaikutukseen. Tästä he saivat puhemiehen nuhteet.¹⁷⁴

Kun kirkkokuriin myöhemmin samana päivänä jälleen palattiin, Wärrin osallistui keskusteluun. Hän ihmetteli, "miksi lutherilaiselta seurakunnalta juuri meidän isänmaassa ryöstetään omaisuus, joka sille kuuluu kaikissa muissa lutherilaisissa seurakunnissa". Usean tiukempaa kuria puolustaneen tavoin hän lainasi puheenvuorossaan Raamattua ja teroitti Slottelle "että ei pitäisikään luottaa [Jumalan hengen voimaan] enemmän kuin raamatun opetuksen mukaan on syytä".¹⁷⁵

Kumpulainen totesi, että Wärrin "on näyttänyt katsovan kirkkokuria keinoksi ihmisen autuutta varten", eikä voinut tähän yhtyä. Wärrin puolestaan vastasi tahtoneensa "että vastakkaisen mielipiteen suosittelijat vahvistaisivat ajatuksensa todisteilla Jumalan sanasta, vaan kuin sitä eivät ole tehneet, vaan ainoastaan maininneet ihmissanoja, niin ei puhuja voinut luopua siitä, mitä tätä ennen oli vaatinut".¹⁷⁶

171 Tuominen 1981, s. 619–620.

172 TS, s. 358–360. Mietinnön käsittelyn ensimmäisenä päivänä Wärrin oli aiemmin myöntynyt kahden viikon lomalla, mikä käy ilmi hänen myöhemmästä vastalauseestaan. Ks. TS, s. 417.

173 Hytönen 1923, s. 65; TS, s. 335.

174 TS, s. 363–364.

175 TS, s. 370–371.

176 TS, s. 375.

Äänestyksessä Wärrin edustama kanta hävisi äänin 24-22. Wärrin ilmaisi usean muun tavoin vastalauseensa päätökseen. Hän vastusti myös kastepakon poistamista ja tämän kannan hävittyä äänestyksessä ilmoitti ainoana vastalauseen.¹⁷⁷

Aiemman ilmoituksensa mukaisesti Wärrin teki kirjallisen vastalauseen ehtoollisasiassa. Sen toimitti säätyyn 9. huhtikuuta Penttilä, joka ilmoitti Wärrin olevan sairastumisen vuoksi estynyt. Penttilä yhtyi vastalauseeseen, jossa Wärrin toisti pelkonsa ja tyytymättömyytensä päätöksen seurauksista evankelis-luterilaiselle kirkolle. Tähän yhtyivät kaikki muutkin päätöstä aiemmin vastustaneet.¹⁷⁸

Wärrin lausunto on kannanottona jyrkkä ja selkeäsanainen. Se sisältää esimerkiksi seuraavan lauseen: ”Kirkko ja seurakunta, joka siis näin kadottaisi osan elinmahtiansa, tuskin enää lienee *pyhä* ja *kristillinen* seurakunta, jonka tähden säädyn nyt tekemää päätöstä tuskin voitaneen sovittaa apostolisen uskontunnustuksen kanssa yhteen.”¹⁷⁹

Kirjeessään 11. huhtikuuta Wärrin ilmaisee tyytymättömyytensä näin: ”Kirkkolaki loppui eilän, se ei paljon muuttunut alkuesityksistä, usiaissa paikoissa meni se vasten minun mieltäni, esimerkiks Kasteen asia, jossa pakkokaste tuli kiellettyä, nyt siis se vanhin joka ei tahdo antaa lastansa kastaa, saa pitää sen kastamattakin ja niin kuin jo viimeen kirjoin niin kirkkokuri myös poistettiin, joka oli mielestäni aivan väärin, en siis ole yhtäkää hyvällä mielellä tätä aikaa, mutta mitä tehdä.”¹⁸⁰

Sekä kirkkokuria että seurakunnan kokousta eli kirkolliskokousta käsiteltiin jälleen huhtikuun lopussa. Pappissääty pyysi kolmea muuta säätyä muuttamaan aiempia päätöksiään. Talonpoikaissäädyn niukkaa enemmistöä tässä asiassa edustaneet ruotsinkieliset arvostelivat papiston menettelyä ja pitivät sitä jopa perustuslain vastaisena.¹⁸¹

Wärrin sen sijaan totesi pappissäätyä myötäillen, että kirkolliskokous olisi säätykokousta soveliaampi päättämään kirkollisista asioista. Wärrin mukaan pelko, että papisto saa liian suuren vallan on perätön, sillä kirkolliskokouksessa maallikoilla olisi enemmistö. Itse hän oli valmis antamaan pappissäädylle esitystä suuremman vallan, sillä hän katsoi pappien olevan ”paraita kansan valistuksen ja sivistyksen edistäjiä”.¹⁸²

177 TS, s. 376–377.

178 TS, s. 398–399.

179 TS, s. 398.

180 Wärrin Maija Wärrille 11.4.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

181 TS, s. 528–531.

182 TS, s. 532.

Jälleen Kumpulainen vastasi Wärrille todeten, että "jos pappissäädyllä olisi ollut valta, olisimme vieläkin upotettuina paavillisuuden pimeyteen"¹⁸³. Kumpulainen sai näistä sanoista istunnon päätyttyä nuhteet puhemieheltä. Hän selitti seuraavana päivänä perusteellisessa kirjallisessa lausunnossa, ettei ole aiemmissa puheissaan halunnut papistoa loukata, muttei myöskään halua antaa yksin papistolle päätösvaltaa kyseisissä asioissa.¹⁸⁴

Kirkolliskokousta koskien talonpoikaissäätö hylkäsi pappissäädyn pyynnön äänin 28-24¹⁸⁵. Kun siirryttiin käsittelemään kirkkokuria, Wärrin luki pitkän kirjallisen lausunnon, jossa raamatullisin sanankääntein varoitti kirkkokurin poistamisen johtavan perikatoon. Hän ei voinut käsittää, ”mihinkä tämän vapauden innon sepittämä poikkeus oikeastaan perustuu” ja totesi, että ”Jumalan sanan perusteella, joka tässä yksin olisikin päätueksi otettava, ei vielä ole voitu eikä edes yritettykään tätä ihmeellistä muutosta puolustaa!”¹⁸⁶

Samansuuntaisen puheenvuoron Wärrin käytti myös 13. toukokuuta, jolloin hän kiisti väitteen, että pappissäätö olisi luopumassa kirkkokuria koskevasta päätöksestään. Wärrin mukaan papit ovat päin vastoin sanoneet, että ”jos kirkkokuri poistetaan, valansa kieltää heidät kauemmin palvelemasta, vaan heidän täytyisi luopua virastansa”.¹⁸⁷ Näiden esimerkkien valossa on lupa olettaa, että hän piti yhteyttä pappissäädyn edustajien kanssa. Keitä nämä henkilöt mahdollisesti olivat jää arvailujen vaaraan.

Wärrin kannattamaa kirkkokuria vastustivat äänekkäimmin Slotte, Keto ja Kumpulainen. Tukea hän sai Riihimäen lisäksi Ahvenaiselta, Kylmälältä ja Muttilaiselta. Wärrin käytti ennen äänestystä viimeisen puheenvuoron, jossa hän muistutti papiston kannan vain säilyttävän voimassaolevan käytännön¹⁸⁸.

Tällä kertaa Wärrin sitkeä työ tuotti tulosta. Pappissäädyn kanta sai vastoin aikaisempaa päätöstä talonpoikaissäädyn tuen äänin 30-22, mikä aiheutti vastalauseiden ryöpyn hävinneen kannan edustajilta.¹⁸⁹

183 TS, s. 533.

184 TS, s. 538–541; Hytönen 1923, s. 63.

185 TS, s. 549.

186 TS, s. 550–551.

187 TS, s. 624.

188 TS, s. 555.

189 TS, s. 555.

Kun kaksi muuta säätyä vastustivat kirkkokuria, koko kirkkolaki uhkasi kariutua. Kompromissi, jota vastusti enää porvarissääty, syntyi toimitusvaliokunnassa ja perustui vanhan lain voimassapitämiseen. Sen mukaan ehtoolliselta kieltämisestä oli päätettävä tuomiokapitulissa.¹⁹⁰

Wärrin uskonnolliset näkemykset ilmenivät myös käsiteltäessä kuolemanrangaistuksen lakkauttamista. Wärrin mukaan jumalan herjaamisesta tulisi säätää sama kuolemanrangaistus kuin murhasta. Hän tukeutui tässä jumalan sanaan eli Raamattuun, mutta kuitenkin lievensi kantaansa niin, että "aikomuksetta tehty herjaus, jos sellainen on mahdollinen, ei olisi niin kovasti rangaistava"¹⁹¹. Tukea hän sai muun muassa Riihimäeltä ja vastalauseita Vitikkalalta. Säädyn selkeä enemmistö oli kuolemanrangaistuksen poistamisen kannalla.¹⁹²

Wärrin niin ikään puolusti rangaistusta harhaoppien levittämisestä¹⁹³. Huolensa evankelis-luterilaisen kirkon ja opin tulevaisuudesta hän ilmaisi papiston palkkauskysymyksen yhteydessä. Wärrin piti mahdollisena, että "paljon kansaa, uskonnollisessa vimmassa, luopuvat vanhempainsa uskosta ja kääntyvät toiseen", ja sanoi historian osoittavan, että voi syntyä lahkokuntia, jotka "arvaamattomalla nopeudella leviävät ja uskohonsa voittavat koko seurakuntia"¹⁹⁴.

3.5.2 Valtiopäiväjärjestys

Hallituksen esitys numero 1, uusi valtiopäiväjärjestys, oli merkittävä etenkin siksi, että se vahvisti valtiopäivien säännöllisen kokoontumisen. Säätyjako jäi esityksessä ennalleen, vaikka yleiseurooppalaisesta näkökulmasta säätyvaltiopäivät oli vanhentunut instituutio ja esimerkiksi Ruotsissa nelisäätyjärjestelmä oli lakkautettu vuosisadan alussa¹⁹⁵.

Venäjän keisarin kannalta valtiopäivien vakiinnuttaminen oli poliittisesti arkaluonteinen päätös, mikä ymmärrettiin Suomessa melko hyvin. Esimerkiksi liberaali Helsingfors Dagbladet kehotti säätyjä varovaisuuteen, jotta lain eteneminen ei vaarantuisi. Tämä heijastui käytyyn keskusteluun ja perustuslakivaliokunnan mietintöön. Säätyjen pöytäkirjoihin ei merkitty kaikkia puheenvuoroja tai niitä karsittiin tarkastamisen yhteydessä. Niinpä talonpoikaissäädyn keskustelu valtiopäiväjärjestyksestä on ollut jossain määrin pöytäkirjan osoittamaa vilkkaampaa.¹⁹⁶

190 Tuominen 1981, s. 621.

191 TS, s. 477.

192 Ibid. Ks. myös Tuominen 1981, s. 491.

193 TS, s. 486.

194 TS, s. 558 ja 560.

195 Krusius-Ahrenberg 1981c, s. 262.

196 Krusius-Ahrenberg 1981c, s. 348–350.

Vaikka Wärrä oli perustuslakivaliokunnan varajäsen, hän ei juuri osallistunut asiasta talonpoikaissäädystä käytyyn keskusteluun. Ainoa poikkeus oli osin semanttinen kiista valitsijamiehen ja valtuusmiehen asemasta. Vaikutteet oman säädyn ulkopuolelta olivat ilmeisiä.

Hallituksen esityksessä muutettiin talonpoikaissäädyn vaalia siten, että kuntalaiset valitsevat ensin maanomistuksen eli manttaalien mukaisin äänimäärin yhden valitsijamiehen jokaista 2 000 asukasta kohden. Näin valitut kuntien edustajat kokoontuvat valitsemaan ääni per mies periaatteella tuomiokunnan yhteisen valtiopäivämiehen.¹⁹⁷

Voimassaolleen lain mukaan talonpojat valitsivat valtuusmiehen, jolla oli lopullisessa vaalissa käytössään pitäjän manttaalmäärä ja mahdollisesti valitsijoidensa määräys äänestää tiettyä henkilöä valtiopäivämieheksi.

Yrjö Koskinen oli pohtinut välillisen vaalitavan ongelmaa jo edellisten valtiopäivien yhteydessä Helsingin Uutisissa¹⁹⁸. Kommentoimissaan nyt ehdotettua valtiopäiväjärjestystä Kirjallisessa Kuukauslehdessä hän piti sitä pääosin hyväksyttävänä, mutta puuttui kahdessa perusteellisessä artikkelissa juuri talonpoikaissäädyn vaalitapaan ja vaalikelpoisuuteen. Koskisen mukaan tähän asti vaali oli ollut oikeastaan suora ja ainoastaan muodollisesti välillinen, kun taas esityksen mukainen itsenäinen valitsijamies tekee siitä välillisen ja talonpoikien suora vaikutusvalta katoaa. Lisäksi hän arvosteli muutosta, jonka mukaan valtiopäivämieheksi voidaan valita myös vaalipiirin ulkopuolella asuvia.¹⁹⁹

Kun tätä koskevat pykälät otettiin talonpoikaissäädystä käsittelyyn 12. huhtikuuta, Wärrä luki kirjallisen lausunnon, jossa piti valitsijamiehen vaalivapautta vaarallisena etenkin jos valtiopäivämies voitiin valita vaalipiirin ulkopuolelta. Hän ehdotti valitsijamiehen muuttamista valtuusmieheksi, jolloin kuntalaiset voisivat halutessaan määrätä tämän äänestä varsinaisessa vaalissa. Lausunto siis heijasteli Koskisen ilmaisemaa huolta ulkopuolisen vaikuttamisen mahdollisuudesta edustajan vaalissa, muttei kuitenkaan ehdottanut kaikkia Kirjallisessa Kuukauslehdessä hahmoteltuja muutoksia.²⁰⁰

197 Krusius-Ahrenberg 1981c, s. 274–275.

198 Koskinen 1904, s. 80–84.

199 Koskinen 1904, s. 374–393.

200 TS, s. 442–443.

Riihimäki, joka oli perustuslakivaliokunnan jäsen, vastasi välittömästi, että valitsijamies ja valtuusmies tarkoittavat samaa asiaa ja halusi hyväksyä pykälän muuttamattomana. Varovaista kannatusta Wärrä sai ainoastaan Laurilalta. Wärrä piti kiinni ehdotuksestaan, vaikka totesi, että "se kunta tekee viisahimmin, joka antaa valtuusmiehellensä täyden vallan valita ketä katsoo valtiopäivämieheksi sopivimmaksi, mutta voipihan toisinansa sattua, että voi olla tarpeellista kunnan rajoittaa tätä valitsijamiehille annettua vapautta".²⁰¹

Talonpoikaissäätö hyväksyi pykälän äänestyksestä. Asuinpaikkasidonaisuuden poistamista arvoiteltiin kuitenkin myös pappis- ja porvarissäädöissä. Sen pelättiin lisäävän entisestään eteläsuomalaisien edustajien määrää, ja toisaalta fennomaanit uskoivat sen heikentävän omaa asemaansa valtiopäivillä.²⁰²

3.5.3 Painovapaus

Painovapausasetus oli valtiopäiväjärjestyksen ohella lakiesitys, johon liittyi keisarin valtaoikeuksia koskevia näkökohtia. Edellisillä valtiopäivillä käsitelty ja määräaikaisena vuodesta 1865 voimassa ollut painovapaus oli poistanut ennakkosensuurin ja vapauttanut sanomalehtien kirjoittelua²⁰³.

Uusi esitys, joka saatiin maaliskuun puolivälissä, oli selvästi poliittinen ja kohdistui etenkin sanomalehdistöön. Sen mukaan painovapausasetus olisi voimassa vain vuoden 1869 alkuun, jolloin sitä voitaisiin jatkaa, tai palauttaa keisarin oikeus määrätä yksin painoasioista. Näin toimittaisiin myös välittömästi, jos säädöt nyt hylkäisivät esityksen. Esityksen saama vastaanotto Suomessa oli tyrmistynyt ja torjuva.²⁰⁴

Talonpoikaissäätö aloitti keskustelun painovapaudesta 19. maaliskuuta. Useat edustajat pitivät esityksen sakkomääräyksiä kohtuuttomina. Kumpulainen jopa ehdotti, että esitys hylättäisiin välittömästi ilman lakivaliokunnan käsittelyä, sillä hänen mukaansa sen alkulauseesta käy ilmi, että helpeuksia oli turha toivoa.²⁰⁵

Myös Wärrä piti esityksen hyväksymistä mahdottomana. Hän kuitenkin päätyi ehdottamaan, että lakivaliokunta jättäisi asian "Keisarillisen Majesteetin armolliseen mielivaltaan". Wärrä uskoi, että

201 TS, s. 443–444.

202 Krusius-Ahrenberg 1981c, s. 355.

203 Ask 27/1865.

204 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 221–230.

205 TS, s. 226–227.

keisarin "lempeä ja armollinen mieliala" takaisi paremman asetuksen kuin nyt nähty esitys. Näin toimiminen "todistaisi myös Suomen kansan rajatointa luottamusta kallista ja jalomielistä Ruhtinansa kohtaan, jolla kaikissa valtotoimissansa alati on ollut maamme hyöty tarkoituksensa".²⁰⁶

Wärrin käyttämät ilmaisut ovat senkaltaisia, että herää kysymys onko niiden taustalla vain hänen rajaton luottamuksensa keisariin, vai onko mukana tarkoitushakuista politikointia eli haluttiinko näin alleviivata puhujan edustavan keisarille uskollisia talonpoikia. Joka tapauksessa keisarin mielivaltaan vetoaminen jäi säädysssä vaille vastakaikua.

Vastatessaan Wärrin ehdotukseen Riihimäki piti asian jättämistä keisarin mielivaltaan sopimattomampana kuin esityksen hyväksymistä – hänen mielestään esityksen hylkääminen johtaisi monenlaiseen "epävakaisuuteen". Niinpä hän ehdotti sen hyväksymistä valiokuntavalmistelun jälkeen, kuitenkin niin, että samalla anotaan tarpeellisiksi katsottuja muutoksia.²⁰⁷

Riihimäki oli ylipäänsä yksi harvoista esityksen puolustajista. Hänen maltillinen ehdotuksensa vastaa Snellmanin myöhemmin aatelissäädysssä ilmaisemaa tukea lakiesitykselle. Snellmanille painovapaus oli periaatekysymys – oli valittava lain ja sensuurin välillä – kun taas sanomalehdille paluu vanhaan käytäntöön oli esityksen ankariin sakkorangaistuksiin verrattuna jopa parempi ratkaisu.²⁰⁸

Yrjö Koskinen oli maaliskuun lopussa varma siitä, etteivät säädyt hyväksy esitystä. Huhtikuussa Kirjallinen Kuukauslehti julkaisi Meurmanin Koskiselle lähettämän kirjoituksen painovapaudesta. Koskinen ennakoi artikkelin saattavan johtaa jopa painokanteeseen.²⁰⁹ Kirjoituksessa Meurman arvosteli useita esityksen kohtia ja puolusti senhetkisen lehtikirjoittelun kohtuullisuutta. Myöhemmin hän kuitenkin piti Snellmanin toimintaa lain puolustamisessa oikeana.²¹⁰

Talonpoikaissäätö hyväksyi lakivaliokunnan mietinnön asiasta 4. toukokuuta ja siten hylkäsi esityksen. Säädyn pöytäkirjaa on saatettu tässäkin tapauksessa lyhentää ja puheenvuoroja jättää kirjaamatta asian arkaluonteisuuden takia.²¹¹

206 TS, s. 227–228.

207 TS, s. 228.

208 Rein 1981, s. 446.

209 Koskinen Meurmanille 29.3.1867, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

210 Virkkunen 1938, s. 258.

211 TS, s. 588.

Lakivaliokunta oli myös huomauttanut, että esitys oli perustuslain vastainen, koska sitä ei oltu käsitelty senaatissa. Tämä johti osaltaan ilmapiirin kiristymiseen valtiopäivien loppua kohden.²¹²

Toukokuussa säätyjen käsiteltäessä asian Yrjö Koskinen oli sitä mieltä, että "olisi hyvä ollut, jos ukko Snellman olisi pysynyt poissa koko asiasta", mutta totesi, että mahdollisesti Snellman on tehnyt valtiomiehenä viisaasti ja "voipi käyttää saavutetun luottamuksensa maan hyödyksi tässä ahtaudessa (jos ahdinkoa lienee)".²¹³

Koska kaikki säädyt olivat hylänneet esityksen, sensuuriin palattiin 31. toukokuuta senaatin asetuksella²¹⁴.

3.5.4 Muita lakiesityksiä

Muista valtiopäivillä käsitellyistä asioista mainittakoon vielä viinanpolttoon ja rautateihin liittyvät kysymykset. Edellisillä valtiopäivillä kotitarvepoltto oli kielletty valtion verotulojen kasvattamiseksi. Tulot eivät olleet lisääntyneet odotetusti ja salapoltto rehotti, joten laillista valmistusta haluttiin edistää verotulojen lisäämiseksi.

Yhdistetty valtiovarain-, suostunta- ja talousvaliokunta ei päässyt yksimielisyyteen asiassa, vaan ehdotti kahta vaihtoehtoa. Molemmissa valmisteveroa alennettiin. Talonpoikaissääty hylkäsi valiokunnan ehdotukset, mutta hyväksyi myöhemmin sovitus ehdotuksen, jolla veroa alennettiin.²¹⁵

Wärrä oli monen muun tavoin vastustanut veron alentamista, sillä sen katsottiin lisäävän viinan kulutusta ja siten haittoja. Hänen mukaansa salapoltto ei ollut yleistynyt niin paljon kuin muutamat muut olivat esittäneet, vaan se tuli nyt paremmin näkyviin kun laillista valmistusta ei ollut. Wärrin mielestä salapoltoa ei saada kokonaan lakkaamaan muuten kuin sivistyksellä, ja siihen saakka sitä on estettävä kovilla asetuksilla.²¹⁶

Wärrä kannatti myös anomuksia, jotka ehdottivat kunnallishallituksille oikeutta viinanpolton valvontaan ja salapoltoista syyttämiseen. Hän ilmoitti vastalauseen säädyn hylättyä ne äänestyksen jälkeen.²¹⁷

212 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 230.

213 Koskinen Meurmanille 13.5.1867, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

214 Ask 15/1867.

215 Tuominen 1981, s. 591–592.

216 TS, s. 576.

217 TS, s. 645.

Valtiopäivien viimeisten viikkojen puheenaihe oli esitys rautatien rakentamisesta Pietariin. Säädöt olivat edellisillä valtiopäivillä hyväksyneet radan jatkamisen Hämeenlinnasta Tampereelle sekä yhteyden Riihimäeltä Lahteen, tässä tärkeysjärjestyksessä. Rakennustyöt eivät kuitenkaan olleet käynnistyneet.

Kenraalikuvernööri Adlerberg ajoi Riihimäeltä Lahden kautta Viipuriin ja Pietariin rakennettavaa rataa muun muassa sotilaspoliittisista syistä. Rakentamiskustannukset olivat huomattavia ja edellyttivät säädöiltä ulkomaisen lainan takaamista, mutta vastineeksi rata luvattiin suomalaisten hallintaan aina Pietariin asti. Rakennustöiden aloittamista perusteltiin myös tarpeella järjestää hätätöitä työttömille.²¹⁸

Yhdistetty talous-, valtiovarain- ja suostuntavaliokunta puolsi mietinnössään esityksen hyväksymistä. Aatelis-, pappis- ja porvarissäädöt päättivät taata lainat, vaikka rahoituksen järjestämistä ilman uutta suostunutta eli verojen korottamista epäiltiin.²¹⁹

Talonpoikaissäädössä etenkin Vitikkala ja Kumpulainen puolustivat rautatien rakentamista. Moni muu oli sen sijaan epäileväinen, erityisesti taloudellisen tilanteen takia. Enemmistön mielestä rautateiden hyödyt esimerkiksi laivaliikenteeseen verrattuna olivat kyseenalaisia. Liikenteen sijasta haluttiin mieluummin tukea maanviljelyä.²²⁰

Tähän joukkoon kuului myös Wärrä, joka käyttämässään puheenvuorossa totesi, ettei "milloinkaan vielä ole Säätöjen ratkaistavaksi esitetty niin suurta taloudellista kysymystä kuin nyt edessä oleva on". Hän periaatteessa kannatti rautateitä ja tunsu niiden hyödyllisyyden, mutta pelkäsi kustannuksia, "näitä summattomia numeroita". Wärrä ei voinut käsittää, miten köyhä maa, jolla jo on yhtä suuret velat kuin varat, voisi ottaa rakentamisen kustannukset kantaakseen.²²¹

Wärrä käytti puheenvuorossaan poikkeuksellisen värikästä kieltä. Hän sanoi, ettei epäilisi yrityksen mahdollisuutta "jos Väinämöisen ylenluonnollinen runolahja ja Ilmarisen sampo, tämä tyhjenemätön rahamyly, löytyisivät tallella". Mutta kun yliluonnollisia voimia ei enää ole, Wärrä muistuttaa vanhasta sananlaskusta: "suuri palanen suun repii, pieni palanen kyllästyttää".²²²

218 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 240–241.

219 Ibid.

220 TS, s. 756–765.

221 TS, s. 773.

222 Ibid.

Käytännön asioissa Wärrin yhtyi mietinnön ehdotuksiin, että myös kapearaiteinen vaihtoehto tutkitaisiin, ja että valmisteltaisiin luonnos Suomen "emätieverkoksi". Muutoin hän piti edellisten valtiopäivien päätöksiä riittävinä.

Talonpoikaissäätö kieltäytyi muiden säätyjen painostuksen jälkeenkin osallistumasta lainatakuisiin. Tästä huolimatta keisari päätti leveäraiteisen radan rakentamisesta joulukuussa 1867²²³, osittain venäläisillä varoilla. Rata avattiin liikenteelle jo vuonna 1870.²²⁴

223 Ask 33/1867.

224 Tuominen 1981, s. 560–561.

4 NÄLKÄVUODEN VARJO

Vuoden 1867 valtiopäiviä varjosti yleinen taloudellinen ahdinko. Heikkoja satoja tai suoranaisia katoja oli ollut eri puolilla maata lähes yhtäjaksoisesti vuodesta 1856, mikä maatalousvaltaisessa Suomessa heijastui koko talouteen. Maan pohjois- ja itäosissa osa väestöstä turvautui niin sanottuun häätäleipään jopa normaaleina satovuosina, joten kadon sattuessa tilanne oli vakava.²²⁵

Aiempiin vuosikymmeniin verrattuna tilannetta pahensi väestönkasvu. Käytännössä se merkitsi tilattoman väestön osuuden kasvua. Maatalouden tuotto oli keskittynyt suhteellisesti entistä harvempien talonpoikien käsiin. Muun maatalousväestön kuten torppareiden ja palkollisten toimeentulo riippui katovuosina vauraampien tilanomistajien hyväntahtoisuudesta. Kansa luotti myös siihen, että keisarikunnassa riittää viljaa, vaikka Suomessa sato menetetään.

Maatalouden jatkuvat vaikeudet olivat johtaneet velkaantumiseen. Normaalioloissa velat saatiin maksettua seuraavan vuoden sadosta, mutta nyt huonot vuodet seurasivat toisiaan. Velkakierre johti lopulta pakkomyyn-teihin ja jopa talolliset menettivät koko omaisuutensa. Jo vuonna 1866 irtaimen ja kiinteän omaisuuden pakkohuutokaupat olivat yleisiä.²²⁶

Tilattoman väestön toimeentuloa heikensi se, että huonoina satovuosina tilalliset eivät palkanneet ylimääräistä työvoimaa. Talousvaikeudet kohtasivat myös kauppiaita, käsityöläisiä ja vähäistä teollisuutta, jotka olivat riippuvaisia talonpoikien kulutuksesta. Heikko kansainvälinen suhdanne vaikeutti vientiä ja vuoden 1865 rahauudistus aiheutti hämmennystä. Hopeakantaan sidottu markka revalvoitui eli velanmaksu vaikeutui entisestään.²²⁷

Jos työtä ja ruokaa ei ollut, vaihtoehtona oli turvautua paikalliseen vaivaishoitoon tai lähteä kerjuulle. Kotiseudultaan lähteneitä kerjäläisiä liikkui jo vuonna 1866 Etelä-Suomessa etsien toimeentuloa ja ravintoa. Yksi vaihtoehtoista oli myös lähteä siirtolaiseksi, esimerkiksi Amerikkaan.

Erilaiset taudit yleistyivät ja kuolleisuus oli huomattavan korkea jo ennen varsinaista katastrofivuotta 1868. Kokemus osoitti, että kerjäläiset levittivät tauteja alueille, joissa olosuhteet muuten olivat paremmat. Tautien leviämisen estämiseksi perustettiin sairashuoneita ja köyhäintaloja, jotka olivat

225 Häkkinen 1991, s. 39–41.

226 Häkkinen 1991, s. 49–52.

227 Häkkinen 1991, s. 53–55.

epäinhimillisiä paikkoja niihin joutuneille. Myöhemmin hätäaputyömaat muodostuivat niin ikään kohtalokkaiksi tuhansille työntekijöilleen.²²⁸

4.1 Keskustelu valtiopäivillä

Valtiopäivillä ja talonpoikaissäädystä oli melko vähän keskustelua katovuosista tai aloitteita esimerkiksi kerjäläisongelman ratkaisemiseksi. Helmikuussa Pyhjärven kirkkoherra Z. Castren ehdotti pappissäädystä toimenpiteitä nälänhädän estämiseksi ja kuvaili syntyneitä kerjäläisongelmaa. Tämä ei johtanut käytännön toimiin.²²⁹

Samoihin aikoihin talonpoikaissäädystä Johan Punderus ehdotti aloitteessaan vaivashoidon järjestämistä siten kuin Antrean pitäjäläiset olivat kirjallisesti esittäneet. Kukaan talonpoikaissäädystä ei puolustanut ehdotusta.²³⁰

Maaliskuussa Vitikkala ja Wärrä sivusivat nälkävuotta väitellessään valtiopäivien pidentämisestä. Vitikkala halusi valtiopäivien jatkuvan tauon jälkeen syksyllä, jotta edustajat pääsevät kylvö- ja sadonkorjuutöihin. Wärrä ei halunnut katkaista valtiopäiviä, koska perustuslakien mukaan ainoastaan vihollisen hyökkäys tai kapina ovat päteviä syitä.²³¹

Tähän Vitikkala huomautti, että "se joka on nähnyt nälkää, tietää aivan hyvästi, että sekin on vihollinen ja että se vihollinen varmaan karkaa maahan, jos maata ei viljellä". Wärrä puolestaan muistutti "nälkävuoden ei suinkaan riippuvan siitä, estetäänkö se vähä luku maanviljeliöitä, jotka nyt ovat täällä koolla, maanviljelystoimista vai eikö".

Toukokuussa tilanne oli muuttunut uhkaavammaksi. Tämä näkyi Pietarin-radan rakentamisen käsittelyssä. Vitikkala vetosi rakentamisen aloittamiseksi "kun tuhansia maamme asukkaita hartaasti odottavat sanomaa että saavat työtä ja leipää"²³².

Seuraavana päivänä Wärrä vastasi radan puolustajien vetoon näin: "Mitä taas tulisi moniainden puhujien esiintuomaan syyhyn, että puheenaolevan rautatien rakentaminen valmistaisi tilattomalle kansalle tilaisuutta rahanansioon, niin puhuja ei pitänyt tätä syytä ensinkään sitovana, koska tilatto-

228 Laajemmin nälkävuosien kuolleisuudesta Turpeinen 1986.

229 Tuominen 1981, s. 540.

230 TS, s. 105.

231 TS, s. 250-253.

232 TS, s. 761.

mat saisivat tarpeellisen rahanansionsa viime valtiopäivillä määrättyin rautateidenkin rakentamisen kautta.” Yhtä perusteettomina hän piti väitteitä, että muita elinkeinoja olisi edistettävä hallanarkaa maanviljelyä ennemmin, koska Wärrin mukaan Suomi joutuisi perikatoon, ellei maanviljely olisi maan pääelinkeino.²³³

Valtiopäivien lopun hämöttäessä toukokuussa oli ilmeistä, että poikkeukselliset sääolot vaaransivat kuluvan vuoden sadon. Vanhoja varastoja ei enää ollut, ja sitä paitsi sadosta pitäisi maksaa vanhoja velkoja. Kato johtaisi todennäköisesti kerjäläisongelman ja tautitilanteen pahentumiseen. Kun myös keisarin suhtautuminen Suomen asioihin näytti muuttuneen aiempaa nuivemmaksi, ilmapiiri synkeni entisestään.²³⁴

Valtiopäivämiesten reaktiot tai niiden puuttuminen, valtiopäiväasiakirjoista välittyvä vaikutelma välinpitämättömydestä, tuntuu oudolta varsinkin kun talonpojilla lienee ollut suhteellisen realistinen kuva eri puolilla Suomea vallinneesta tilanteesta. Ilmeisesti valtiopäivien vaikutusmahdollisuudet katsottiin vähäisiksi katovuosien edessä, ja toisaalta tilanteen vakavuus paljastui vasta valtiopäivien lopulla ja niiden jälkeen.

Taudit verottivat myös säädyn jäseniä. Inkoolaisen Kustaa Qvarnströmin ilmoitettiin menehtyneen polttotautiin 4. toukokuuta²³⁵. Tämä ja Penttilän sairastuminen lavantautiin kotiseudullaan viittaavat tautitilanteen pahentuneen toukokuussa, mikä käy hyvin ilmi myös Maria Wärrin lähettämistä kirjeistä. Samasta asiasta kertoo puhemies Mäkipeskan päätöspuhe, jossa hän kiitti talonpoikaissäätystä ”hyvin tietäen, että moni meistä viimeisen kerran tässä asiassa ja ajassa toisestansa erkanee, varsinkin tällä vaarallisella rutto-kuoleman ajalla”²³⁶.

Fennomaaneista ainakin Agathon Meurman tajusi tilanteen vakavuuden, mikä kävi ilmi jo edellisen vuoden puolella hänen suhtautumisessaan valtiopäivätyötä kohtaan. Kirjeissään Meurman välitti tietoa myös Yrjö Koskiselle. Tämä vastasi kesäkuussa 1867 toteamalla, että ”itseäsi varten minä soisin, ettet kadottaisi kaikkia toivoja”. Elokuun lopussa Koskinen kirjoitti, ettei osaa sieniä koota eikä jäkäläleipää valmistaa, ja lisäsi pelkäävänsä paljon enemmän sitä henkistä masennusta, joka uhkaa maata.²³⁷

233 TS, s. 773.

234 Krusius-Ahrenberg 1981b, s. 248.

235 TS, s. 577.

236 TS, s. 830.

237 Koskisen kirjeet Meurmanille, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

Syyskuun lopussa Koskinen mainitsee keskustelleensa Snellmanin kanssa mahdollisuudesta, että ylimääräiset valtiopäivät kutsuttaisiin kokoon, ellei muu auta²³⁸. Samoihin aikoihin Kirjallinen Kuu-kauslehti julkaisi artikkelin ”Nykyisestä hädästä ja apukeinoista”, jossa muun muassa kehoitetaan velkojia maltillisuuteen ja vedotaan yleisen säästäväisyyden puolesta²³⁹.

4.2 ”Sairaat ovat heikkona, neko hengissä on”

Pöytyä kärsi nälkävuosista pahemmin kuin muut Varsinais-Suomen pitäjät. Silti vielä huhtikuussa 1866 tilanne oli suhteellisen hyvä, koska läänin kuvernöörin kehotuksesta asetettiin apukomitea, jonka tehtävä oli kerätä rahaa tai viljaa luovutettavaksi maan muihin osiin.²⁴⁰

Tyyfukseksi kutsuttua lavantautia alkoi esiintyä Turun piirilääkärialueella ensiksi juuri Pöytyällä tammikuun alussa 1867. Piirilääkäri Johan Elfving totesi, että tautia näytti esiintyvän etenkin Turun ja Tampereen välisen maantien varrella sijaitsevissa kylissä, joihin kertyi eniten kerjäläisiä.²⁴¹

Kuolleisuus nousi Pöytyällä kolminkertaiseksi edellisvuoteen verrattuna. Vuonna 1867 kuoli 318 henkilöä ja seuraavana vuonna 405. Vuonna 1865 Pöytyän väkiluku oli 3 887 henkeä, joten kuolema kosketti laajasti kunnan väestöä.²⁴²

Tieto kotiseudun kasvavasta ahdingosta kantautui Helsinkiin kirjeiden välityksellä. Helmikuun alussa Wärrin sai kuolinviestin Huittisista ilmeisesti veljeltään. Sen mukaan ”kuoleman kamala wieras kävi Isakin omistamasa”²⁴³. Juho Wärrin mukaan hänen isänsä molemmat sisaret menettivät puolisonsa²⁴⁴.

Samoihin aikoihin kuoli myös Wärrin iäkäs Jaakko-niminen renki, jonka tehtäväksi talon työt oli jätetty. Tästä Kaarlo Wärrin ilmoitti saaneensa tiedon kirjeitse naapuriltaan Määhäriltä.²⁴⁵

Vaimolleen Wärrin kirjoitti näin: ”Tämä oli minusta raskasta kuulla, semmingin kun hänen oli määrä koko työjärjestys hoitaa (...) Pyydä Taataa niin paljon kuin tarvis vaatii ja hän vaan joutuu työjohtoa

238 Koskinen Meurmanille 27.9.1867, Agathon Meurmanin kokoelma, HYK.

239 Koskinen 1904, s. 420–425.

240 Holm & Manninen 2003, s. 16–17.

241 Ibid.

242 Ibid.

243 Kirje Huittisista Wärrille 3.2.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

244 Juho Wärrin muistelmia, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

245 Wärrin Maria Wärrille 11.2.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

määräämään. Muuta en niin tärkeänä pidä tänä talvena kun vaan lannan veto tulee toimeen; kyllä Taata sitte tietää mistä sitä saadaan (...) Mansikkamäen saa ottaa, vaikka 2.si päiväseksi viikossa jos hän muutonkin on jouteella."²⁴⁶

Kummallista kyllä, samassa kirjeessä Wärrin toteaa, että "jos ei minulla sinua ja kotoa olisi siellä, niin minun aikani täällä olisi varsin hupainen, ja olisin täällä vaikka isonki aikaa", ja jatkaa jo aiemmin siteeratulla viittauksella kirkkolain joutumiseen "Raateliain" käsiin. Tästä päätellen hän viihtyi Helsingissä hyvin, eikä suuremmin murehtinut maallisista vastoinkäymisistä, vaan piti valtiopäiväasioita jopa näitä tärkeämpiä.

Mitä ilmeisimmin Wärrin lähettämät kirjeet kiersivät naapureiden ja ystävien luettavina ja niihin saatettiin vastata yhteisesti. Vain yksi tällainen, myös Maria Wärrin tekstiä sisältävä kirje on säilynyt. Siinä joku lähettäjistä toteaa ikävyydellä kuunnelleensa Wärrin kirjeestä kuinka "oikia oppi alas poljetan". Maria Wärrin puolestaan toteaa, että "työt tulevat tehtyä niin kun tänä talvena muittenkin sopimattomain ilman tähden", ja ilmoittaa, että vaivastenkokouksia on pidetty.²⁴⁷

Juho Wärrin mukaan köyhäinhoidosta ja makasiinista Kaarlo Wärrin poissaollessa vastannut varamies asui pitäjän syrjäkylällä, joten Maria Wärrin hoiti osittain tätäkin tehtävää. Apua hän sai kirkkoherra Bergrothilta.²⁴⁸

Maaliskuun alussa Kaarlo Wärrin kirjoittaa vaimolleen pitäjänmakasiinista: "Jos valesmanni pyytää tietoa makasiinin tilasta, niin tuskin sinä voit kirjoista sitä saada, vaan sano että makasiinin tila on sama kun viime ilme-annossakin, ja että sama lappu on siis osottava makasiinin tilan jonka viimen valesmannille annoin."²⁴⁹

Samasta asiasta hän kirjoittaa jälleen huhtikuussa, heti palattuaan lomaltaan Pöytyältä: "Asiaa, jota nyt mainitsen puhuin jo siellä kyllä määhärille, mutta jos hän vielä tulee tutkimaan makasiini kirjoja niin anna ne kaikki hänen tutkia, ja hän pyysi myös sitä koulukarttakirjaa katteltavaksensa."²⁵⁰

246 Ibid.

247 Maria Wärrin Kaarlo Wärrille 15.2.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

248 Juho Wärrin muistelmia, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

249 Wärrin Maria Wärrille 4.3.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

250 Wärrin Maria Wärrille 11.4.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

Huhtikuun lopulla Maria Wärrin kirjoittaa, että kaikki ovat terveenä, mutta "ajatukseni on niin sekaisin ettei siitä selkoa saa (,) mitä pitää minun tekemän autuaksi tullakseni (,) mutt en minä tiedä tämä on kumminkin ikävytenin jota viimen tarkotin".²⁵¹

Samasta kirjeestä käy ilmi, miten kerjäläisongelma kasvoi kevättä kohden: "Maantietä oltiin luomassa keskiviikkona ja kerjäläisiä on niin paljon ett ei ovi kiini einettäkän (,) niistä saa täitä ja syhel-mää, poikakin täyty kamarisa pitää vallan." Allekirjoituksen jälkeinen lisäys toteaa, että "Maija tuli äkkiä kipiäksi" ja että Maria Wärrin lähtee hakemaan lääkkeitä ja vie kirjeen samalla pappilaan.

Toukokuun lopulla Maria Wärrin kirje on murheellinen. Ikävä hänellä ei enää ole, mutta "köyhyys, saidaus ja kuolema ovat paljon suuremasa mitasa kon ennen!". Vaivaisten kokouksia on kirjeen mukaan siirretty koska on haluttu odottaa Wärrin paluuta, "ja sairaat ovat heikkona, neko hengisä on". Edellisenä pyhänä on haudattu seitsemän kuollutta, "ja kyllä nyt 7 taas on".²⁵²

Läheisten kohtaloista Maria Wärrin kertoo tätinsä menehtyneen. Myös Huittisista oli saapunut kuolinviesti, mikä sai hänet kirjoittamaan "vieläkös joku muu sielä elää mahtaa en minä ole sieltä saanu mitän kuulla". Sanomakellojen jälleen soidessa hän ihmettelee "ketä on taas kuollu".

Maria Wärrin kertoo myös olleensa ”vallan hukasa etten tietäny mitä piti tehdä (...) mutt otin virsikir-jan ja luin siitä ja tulin vallan iloiseksi”. Kirjeen hän päättää toivomukseen: ”tuo tuljaisia iloisen mielen ja terveyde”.

On epätodennäköistä, että Kaarlo Wärrin ehti saada viimeksi mainitun kirjeen ennen suostumistaan tarkastusvaliokuntaan. Toukokuun 29. päivä hän joka tapauksessa pyysi lomaa, välittömästi sen jäl-keen kun puhemies oli ilmoittanut Penttilän sairastuneen lavantautiin kotiseudullaan. Wärrin oli Pöy-tyällä touko-kesäkuun vaihteessa, jääden näin pois valtiopäivien päättäjäisistä.²⁵³

Kuten koko maassa, kesä tuli kylmän kevään jälkeen noin kuukauden myöhässä. Se aiheutti rehupu-laa ja karjaa jouduttiin teurastamaan. Kylmien säiden takia kylvöt myöhästyivät. Keskikesällä tilan-ne oli kuitenkin suhteellisen normaali.²⁵⁴

251 Maria Wärrin Kaarlo Wärrille pääsiäismaanantaina (22.4.1867), Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

252 Maria Wärrin Kaarlo Wärrille 24.5.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

253 TS, s. 819; A. Keihäs Wärrille 1.6.1867 (Kolkkiisiin), Kaarlo Wärrin arkisto, TMA. Nimismiehen viestistä päätellen paluumatka ei onnistunut Turun kautta laivalla Helsinkiin. Laiva ei kulkenut ilmeisesti jäätilanteen takia.

254 Häkkinen 1991, s. 58; Holm & Manninen 2006, s. 16.

Myöskään Wärrin heinäkuussa Helsingistä lähettämässä kirjeissä ei viitata mihinkään poikkeukselliseen esimerkiksi talon töiden osalta. Päin vastoin, hän kirjoittaa, että Halli olisi palkattava heinänte-koa varten ja käskää kysymään ottaako kestikievari miehen pitääksensä.²⁵⁵

Elokuussa tarkastusvaliokunnan työn päättyessä toiveet kohtalaisesta sadosta siis elivät. Myöhään alkaneen kesän takia syyskuun alun ankara halla johti kuitenkin pahimpien pelkojen toteutumiseen. Katoa täydensi vielä perunan epäonnistunut sato. Kotimainen tuotanto oli riittämätön väestön ruokkimiseen, eikä elintarvikkeiden hankkiminen Venäjältä tai muualta Euroopasta ollut silloisissa oloissa helppoa.²⁵⁶

Hytösen mukaan Wärrin teki näihin aikoihin matkan Helsinkiin raha-asiaain päällikön J. V. Snellmanin luokse hankkiakseen kunnalle lainaa hätäavun jakamista varten. Tarkkaa ajankohtaa ja matkan mahdollisia tuloksia ei kuitenkaan mainita. Oletettavaa on, että matka tapahtui vuoden 1867 syksylä.²⁵⁷

Wärrin esikoisen Juhon omat muistikuvat nälkävuosilta ovat todennäköisesti vasta vuodelta 1868. Hän on kirjoittanut isänsä tehneen ruumisarkkuja milloin yksin, milloin yhdessä rengin kanssa. Kerjäläisiä, varsinkin lapsia ja vanhuksia, ”hiipi” tuvan ovella. Puutetta ja kurjuutta Juho Wärrin ei muista, ”vaikka äiti on kertonut että jokainen tässä talossa silloin hätäleipää söi”.²⁵⁸

255 Wärrin Maria Wärrille 15.7.1867, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

256 Holm & Manninen 2006, s. 16; laajemmin Häkkinen 1991.

257 Hytönen 1926, s. 310. Syyskuun alussa Pöytyällä pidetyssä kokouksessa valittiin hätäapukomitea, jonka jäsenten tehtävinä oli muun muassa kerjäämisen estäminen ja hätäruoan valmistaminen jäkälästä ja sienistä. Myös vaivaishuone perustettiin Santerin tilan maille. Sen hoitajaksi nimettiin ratsutilallinen Juho Keskitalo. Holm & Manninen 2003, s. 16.

258 Juho Wärrin muistelmia, Kaarlo Wärrin arkisto, TMA.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kaarlo Wärrin ensimmäiset valtiopäivät sijoittuvat ajanjaksoon, jota leimaavat monet yhteiskunnalliset uudistukset ja toisaalta heikko taloudellinen tilanne. Yhdessä muiden tekijöiden kanssa ne johtivat nälänhätään. On siis ymmärrettävää, että valtiopäiviä kohtaan oli ristiriitaisia odotuksia ja toisaalta niiden saavutuksista ei voitu ainakaan välittömästi nauttia.

Nuoresta iästään huolimatta Wärrin valintaa valtiopäiville ei voi pitää suurena yllätyksenä. Pätevyytensä hän oli osoittanut jo muissa luottamustehtävissä. Etenkin osallistuminen Loimaan ja Pöytyän Säästöpankin perustamiseen oli luonut hyvät edellytykset ajaa maakunnan asioita. Säästöpankin hallintoon osallistuneista henkilöistä muodostuu sosiaalinen verkosto, joka osaltaan selittää Wärrin valinnan Maskun tuomiokunnan edustajaksi.

Wärrin talonpoikaissäädystä saavuttama asema oli suhteellisen keskeinen – varsinkin kun ottaa huomioon, että hän oli säätynsä nuorin ja ensikertalainen. Varsinaisena jäsenenä hän vaikutti säädyn omassa valitusvaliokunnassa, ja hänet valittiin myös tarkastusvaliokuntaan Juho Riihimäen luovuttua paikastaan. Wärrin saama luottamus kertoo hänen asemastaan niin sanotun kansallisen ryhmän ytimessä. Poliittisilta näkemyksiltään hän oli maltillinen ja vanhoillinen.

Eniten talonpoikaissäätä jakanut valtiopäiväasia oli kirkkolaki. Käydyn keskustelun ja Wärrin kirjeenvaihdon perusteella on selvää, että siihen liittyvät kysymykset olivat Wärrille hyvin tärkeitä. Yhtäältä kyse oli hänen henkilökohtaisesta vakaumuksestaan ja toisaalta läheisestä yhteistyöstä papiston kanssa niin Pöytyällä kuin valtiopäivien aikana Helsingissä.

Wärrin tekemissä anomuksissa korostuu puolestaan suomen kielen oikeuksien ajaminen. Missä määrin tämä oli hänen tavoitteenaan jo ennen valtiopäiviä on kuitenkin epäselvää. Pikemminkin näyttää siltä, että suomalaisuuden asia nousi keskeiseksi valtiopäivien kokoonnuttua ja Wärrin tutustuttua pääkaupungin fennomaaneihin, erityisesti Yrjö Koskiseen.

Näillä valtiopäivillä Wärrin toimi eräänlaisena Koskisen asiamiehenä talonpoikaissäädystä. Hän sai Koskiselta tehtävän anoa valtiokalenterin suomentamista ja todennäköisesti vastaavanlaisia neuvoja ainakin suomenkielisiä kouluja ja valtiopäiväjärjestystä koskevista asioista. Koskisen edustama fennomania löysi Wärrissä otollisen maaperän ja vankan kannattajan, mikä korostuu Wärrin uran myöhemmissä vaiheissa.

Miksi sitten juuri Wärrin oli sopiva henkilö tähän tehtävään? Luultavasti kyse oli ainakin osittain sattumasta, sillä fennomaaneilla ei ollut paljoakaan etukäteistietoa valtiopäivämiehistä ja näiden edellytyksistä ajaa heille tärkeitä asioita. Oma roolinsa saattoi olla Koskisen veljellä Jaakko Forsmanilla, joka Wärrin ikätoverina ja säädyn valitusvaliokunnan sihteerinä oli otollisessa asemassa. Mahdollisesti Wärrin suhteet Manttaaliin ja Brusilaan edesauttoivat hänen tulevaa rooliaan. Todennäköistä on sekin, että Wärrin suhteet rovasti Bergrothiin ja muuhun papistoon olivat eräs vaikuttava tekijä.

Kenties Wärrin nuoruus ja kokemattomuus olivat eräänlainen edellytys ottaa Koskisen ehdotukset vastaan ja ajaa niitä talonpoikaissäädystä. Esimerkiksi valitsijamieskysymyksessä Wärrin jäi yksin puolustaessaan Koskisen kantaa. Myös vetoaminen suoraan keisarin oikeamielisyyteen painovapausasiassa sopi ennen kaikkea fennomaanien tarkoitusperiin.

Henkilökohtaisesti Wärrin vaikuttaa nauttineen valtiopäivämiehen työstä ja viihtyneen Helsingin ilmapiiressä. Valituksi hän tuli ilman omaa pyrkimystä, mutta talonpoikaissäädystä hänestä sukeutui aktiivinen vaikuttaja. Edes nälkävuoden uhkaava tilanne ei näytä heijastuneen hänen, eikä muidenkaan valtiopäivämiesten toimintaan muutoin kuin yleisenä menolisäysten vastustuksena.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Kaarlo Wärrin arkisto

Eduskunnan arkisto (EA)

Valtiopäivät 1867

Valtiopäivät 1872

Helsingin yliopiston kirjasto (HYK)

Agathon Meurmanin kokoelma

Kansallisarkisto (KA)

Y. S. Yrjö-Koskisen kokoelma

Suomalaisen kirjallisuuden seura (SKS)

Jaakko Forsmanin kokoelma

Julkaistut lähteet

Koskinen, Yrjö 1904. Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia. Toinen osa 1863–1871. SKS, Helsinki.

Kotivuori, Yrjö 2005. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Helsingin yliopisto. Verkkojulkaisu (<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>).

Meurman, Agathon 1909. Muistelmia I. Kustannusosakeyhtiö Kansa, Helsinki.

Protokoll fördt hos Högl. Ridderskapet och Adeln å Landtdagen i Helsingfors år 1867. I-III. Hufvudstadsbladets tryckeri, Helsingfors 1871. (AS)

Suomen asetuskokoelma (Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous). 1860–. (Ask)

Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1867. I ja II vihko. SKS, Helsinki 1893. (TS)

Kirjallisuus

Alapuro, Risto et al. (toim.) 1987. Kansa liikkeessä. Kirjayhtymä, Helsinki.

Bergh, Edv 1884–1888. Vår styrelse och våra landtdagar (I-II). Helsingfors.

Haapala, Pertti (toim.) 2004. Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Vastapaino, Tampere (10. p).

Hanski, Jari 2007. Wärrin, Kaarle; Riihimäki, Juho. Teoksessa Kansallisbiografia (verkkojulkaisu).

Heikkilä, Kalevi 1956. Talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajain vaalit 1860-luvulla Turun ja Vaasan hovioikeuspiireissä. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Holm, Vesa & Manninen, Ari T. 2003. Vakaalla perustalla. Pöytyän historia 1860-luvulta nykyaikaan. Pöytyän kunta ja seurakunta, Jyväskylä.

Hytönen, Viljo 1933. Suomen kansallisen heräämisen vuosisata. Otava, Helsinki.

Hytönen, Viljo 1923. Talonpoikaissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809–1906. I osa. Tietosanakirja Oy, Helsinki.

Hytönen, Viljo 1926. Talonpoikaissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809–1906. II osa. Otava, Helsinki.

Häkkinen, Antti et al. (toim.) 1991. Kun halla nälän tuskan toi. Miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet. WSOY, Porvoo.

Jutikkala, Eino 1958. Suomen talonpojan historia. SKS, Helsinki (2. p).

Jutikkala, Eino 1974. Säätyedustuslaitoksen kokoonpano, työmuodot ja valtuudet. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Neljäs osa), s. 9–145.

Kansallisbiografia. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997–. Verkkojulkaisu (<http://www.kansallisbiografia.fi>).

Klinge, Matti 1967. Kansalaismielen synty. Suomen ylioppilaiden aatteet ja järjestäytyminen ilmentämässä yleisen mielipiteen ja kansalaistietoisuuden kehittymistä v. 1853–1871. WSOY, Helsinki.

Klinge, Matti 1997a. Snellman, Johan Vilhelm. Teoksessa Kansallisbiografia (verkkojulkaisu).

Klinge, Matti 1997b. Keisarin Suomi. Schildts, Espoo.

- Koskimies, Rafael 1974. Y. S. Yrjö-Koskisen elämä. 2, Nuijamieheksi luotu. Historian ystävien liitto, Helsinki.
- Krusius-Ahrenberg, Lolo 1981a. Valtiopäiväajatus etsii toteutumistaan. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Toinen osa), s. 9–92.
- Krusius-Ahrenberg, Lolo 1981b. Uutta luovaa valtiopäivätoimintaa vanhoissa puitteissa. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Toinen osa), s. 95–250.
- Krusius-Ahrenberg, Lolo 1981c. Vuoden 1869 valtiopäiväjärjestys. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Toinen osa), s. 253–374.
- Kuusi, Matti et al. (toim.) 1977. Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen. Otava, Helsinki.
- Laurikkala, Saini 1952. Kaarle Wärrin. Teoksessa Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon.
- Liikanen, Ilkka 1995. Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. SHS, Helsinki.
- Lilius, Patrik 1974. Säätyvaltiopäivien työmuodot. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Neljäs osa), s. 149–341.
- Loimaan ja Pöytyän Säästöpankki. 15/3 1866 – 15/3 1916. Uuden Auran kirjapaino, Turku 1916.
- Rauhala, K. W. 1921. Keisarillinen Suomen senaatti 1809–1909. Jälkimmäinen osa. Otava, Helsinki.
- Rein, Th. 1981. Juhana Vilhelm Snellman. II. Otava, Helsinki (4. p).
- Rommi, Pirkko 1964. Myöntövyösuuntauksen hahmottuminen Yrjö-Koskisen ja Suomalaisen puolueen toimintalinjaksi. Helsinki.
- Rommi, Pirkko 1974a. Puolueet ja valtiopäivätoiminta. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Neljäs osa), s. 373–399.
- Rommi, Pirkko 1974b. Lehdistö ja valtiopäivätoiminta. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Neljäs osa), s. 409–434.
- Rommi, Pirkko & Pohls, Maritta 1989. Poliittisen fennomanian synty ja nousu. Teoksessa Herää Suomi, s. 67–118.
- Sainio, Venla 2000. Yrjö-Koskinen, Georg Zacharias. Teoksessa Kansallisbiografia (verkkojulkaisu).
- Savolainen, Raimo 2006. Sivistyksen voimalla. J. V. Snellmanin elämä. Edita, Helsinki.
- Sulkunen, Irma 1986. Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. SHS, Helsinki.

- Sulkunen, Irma 2004. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892. SKS, Helsinki.
- Suomen kansallisbiografia. *Studia Biographica* 3: 1–11. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003-2008.
- Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Toinen osa. Eduskunnan historiakomitea, Helsinki 1981.
- Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Neljäs osa. Eduskunnan historiakomitea, Helsinki 1974.
- Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon. WSOY, Porvoo 1952.
- Tommila, Päiviö (toim.) 1989. Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Kustannuskiila Oy, Kuopio.
- Tuominen, Uuno 1974. Säätyedustuslaitos ja hallitusvalta. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Neljäs osa), s. 345–369.
- Tuominen, Uuno 1974. Ulkopuoliset painostustekijät ja valtiopäivätoiminta. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Neljäs osa), s. 400–408.
- Tuominen, Uuno 1981. Valtiopäivätyön satoa. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia (Toinen osa), s. 461–646.
- Turpeinen, Oiva 1986. Näлкä vai tauti tappoi? Kauhunvuodet 1866-1868. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Vares, Vesa 2001. Meurman, Agathon. Teoksessa Kansallisbiografia (verkkojulkaisu).
- Vaula, Martti 1952. Juho Riihimäki. Teoksessa Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon.
- Vesikansa, Jyrki 2007. Tikkanen, Paavo. Teoksessa Kansallisbiografia (verkkojulkaisu).
- Virkkunen, Paavo 1938. Agathon Meurman. Henkilö ja elämäntyö. II, 1855–1880. Otava, Helsinki.
- Ylönen, Aulikki 1969. Pöytyän, Yläneen ja Oripään historia vuoteen 1865. Pöytyän, Yläneen ja Oripään historiatoimikunta, Helsinki.

Liite 1

Puhekonsepti (päiväämätön), Kaarlo Wärrin arkisto, TMA. Tekstin sisällöstä päätellen puhe on pidetty Yrjö Koskisen kuoleman jälkeen vuonna 1903.

Miten Y.Z. Yrjö-Koskista tulisi tuntemaan

Ennen nykyistä valtiollista ajanjaksoamme, tarkoitan vuotta 1863, jolloin säätyvaltiopäivät (kansanedustuslaitos) meillä jälleen herätettiin unestaan jossa olivat yli puolen vuosisadan mykkänä maanneet, sattui meikäläiselle talonpojalle harvoin tilaisuutta persoonallisesti lähemmin tutustua maamme asiain johtomiehiin. Juopa "herran" ja "tyhmän talonpojan" välillä sitä paitse oli siksi leveä ja syvä että me, rahvaan miehet, pidimme miltei rikoksena lähestyä alhaisempiakaan ja erittäinkin juuri niitä virkamiehiämme muuta kuin orjamaisella nöyryydellä ja pelolla, ettemme taitamattomuudellamme vain heitä vihottaisi; johon muuten, ainakaan muutamille, ei montaa "tyhmää" sanaa tarvinnut sanoa. Tällaisen nöyryytysopin olimme saaneet etupäässä Silta- ja Jahtivouteiltamme, jotka joskus oikein käytännöllisestiki sitä opettivat.

Jotenkin sellaisessa ilmapiirissä lapsuudessani ja aikaisemmassa nuoruudessaniki kasvaneena jouduin minäki, aivan odottamattani, valtiopäiville v. 1867. Kuinka siellä "tulla toimeen" oli tietysti suurena kysymysmerkkinä edessäni. Satuin saamaan käsiini v. 1863-4 valtiopäiväin talonpoikais-säädyn keskustelu pöytäkirjat kuin myös n.s. "Tammikuun valiokunnan" pöytäkirjat joihin koetin jonkin verran tutustua, mutta kun niissä mielestäni huomasin vain varsin nerokkaita puheita, kasvoi yhä enemmän pelkoni miten tulla toimeen siellä.

Heti kohta valtiopäiville saavuttuani, ensi kerta kun pääkaupunkiamme näin, jouduin tilaisuuteen persoonallisesti tutustumaan [?] ja aina kunnioitettavan suurmiehemme YZ Yrjö-Koskisen kanssa. En oikein muista mikä tuohon onnelliseen kohtaloon minut johtikaan. Sellaisen vetovoiman hänessä kuitenkin tunsin että se heti kerrassaan veti puoleensa. Olin tosin jo ennenkin tullut tietämään että tuo aikasemmin kuvitteleman "syvä juopa" ei toki aivan kaikkiin nähden ollut niin paikkansa pitävä, vaan täällä ei sitä ensinkään ollut.

Niin – minä jään ainiaaksi kiitollisuuden velkaan kaikista siitä lämpimästä ystävytydestä ja niistä isällisistä neuvoista joita häneltä jo silloin ja sittemmin niin usein olen saanut!

Yrjö-Koskisen nimi oli tosin minullekin jo aiemminkin tuttu. Olin jo v. 1856 Suomettarensa lukenut ja ihailut Y. K:n tekemän, sittemmin oikein kansallislauluksemme omistetun "Suomen saloisa Hengen keskellä" laulun jonka alla hänen nimimerkkinsä Y.K. oli. Tunsinpa minäkin siinä heti "oman hengemme kieltä" humisevan, niin voimakkaana että siihen hartain tuntein heti mielistyin.

Mainitsemani valtiopäiväin alkupäivinä sain häneltä, Y.K:lta kehoituksen tehdäkseni anomuksen että Suomen valtiokalenteri olisi suomenkielisenäkin saatava ja ohjasi hän sen tekemiseen. Anomus meni Talonpoikaissäädyn yksityisenä pyyntönä. Se toteutuikin, ja vuodeksi 1869 saatiin ensikerran suomenkielisenä Suomenmaan valtiokalenteri.

Tunnettua muuten on että suurmiehemme Y.K. Yrjö-Koskinen erityisemmin oli ja aina on ollut talonpoikaissäädyn suomenkielisten jäsenten enemmistön suosima ja [?], ja täydestä syystä. Täydellisemmin kuin kenties kukaan toinen maamme suurmiehistä tunsu Y.K. talonpoikain katsantotavan, sen tarpeet ja harrastukset, niin että kodikkainen, lämmin sopusointuisuus seurapiireissämmekin, missä hän oli saapuvilla, aina oli vallitsevana. Unohtumattomina esim. ovat nekin kalliit hetket kun talonpoikaissäätö lähetystönsä kautta Yrjön päivänä kävi "Yrjöä" tervehtimässä. Silloin myös aina saatiin häneltä kuulla sydämiä lämmittäviä, syvämietteisiä ja opettavaisia sanoja.

Kun näiden rivien tarkoitus on ainoastaan sanoa miten tulin tuntemaan Yrjö-Koskista, en tässä aio enkä tarvitse yrittää kertomaan mitä muutenki tiedetään tästä Jumalaisen kansamme syvästi rakastamasta suurmiehestämme. Olen kiitollisuuden tunteilla tahtonut saada rakkaine muistelmina [?] mitä minulleki yksityispuheessaki oli kunnia ja onni saada nauttia tältä suurelta opettajalta. Jos tässä esityksessäni näkyisi jotakin itserakkauden muotoa, niin on se minulle anteeksi annettava. Kunnian tahdon omistaa kuitenkin yksin Jumalalle, kansojen ainoalle kaitsijalle joka kansallemme on antanut ja aikanaan antaa miehiä jotka johtajiksi kelpaavat. Antakoon Hän [?] sellaisia miehiä kuin oli Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen.